

VÕRGUSTIKUTÖÖ HOOLIVAS KOGUKONNAS

OK Arenduskeskuse väljaanne

Sisukord

<i>Lapsed on meie tulevik?!.....</i>	3
<i>Hooliva kogukonna mudel.....</i>	5
<i>Omanäolise Kooli Arenduskeskuse projektist “Kogukonnavõrgustikud noorte riskikäitumise vähendamiseks”.....</i>	14
<i>Mis on võrgustikutöö?.....</i>	21
<i>Müüdid võrgustikutööst.....</i>	27
<i>Noorsootöö võtmeküsimus peitub lapse ja noore lähisuhtevõrgustiku koostöös.....</i>	32
<i>Laps ja võrgustikutöö.....</i>	35
<i>Kuidas vältida väikelapseeas riskikäitumisele alusepanemist?.....</i>	39
<i>Kuidas aitame kaasa riskikäitumise kujunemisele?.....</i>	42
<i>Kui toetav on täiskasvanute tugi tegelikult?.....</i>	45
<i>Huvitavat lugemist võrgustikutöö ja riskikäitumise ennetuse kohta.....</i>	53
<i>Uuendused riigi tasandil.....</i>	57
<i>OK Arenduskeskuse projektid.....</i>	58
<i>Tootsidel on algatusvõimet.....</i>	66
<i>Minu esimene alaealiste komisjon.....</i>	69

Lapsed on meie tulevik?!

Miks siis valitsevad ühiskonnas ikka veel sellised väärtushinnangud, mis ei võimalda kõikide laste ja noorte arengut ning heaolu? Kuidas meie, täiskasvanud saame luua selliseid tingimusi, milles iga riski sattunud laps ja noor saaks täiskasvanute poolt sellist toetust, mida ta väärib ja vajab, ja mitte eemaletõmbumist, hukkamõistu ning näpuganäitamist.

Miks kogevad sotsiaaltöötajad, lastekaitsjad, õpetajad ja terve hulk teisi spetsialiste ülekoormatust, üksindust, lootusetust ja pettumust?

Miks jäävad vanemad eemale koolist, hoiavad kõrvale koostööst spetsialistidega ning tunnevad tegelikult end alavääarse ja mittemõistetuna?

Kuidas meie, täiskasvanud hakkaksime ükskord aru saama, et lapsed ja noored pole probleemsed, vaid nad **SATUVAD RISKI** meie, täiskasvanute tõttu? Nii meie tehtud kui tegemata tegude tõttu. See mõtte pole mõeldud etteheiteks, vaid selle mõistmine aitab ka meil, täiskasvanutel aru saada, et meie tegemistest või mittetegemistest sõltub see, kuidas nende elu edasi läheb. Meist sõltub see, kui suur on ristteele jõudnud laste ja noorte valikuvõimaluste hulk.

“Naabrite, õpetajate, sotsiaaltöötajate ning poliitikutena osaleme kõigi teekonnal olevate laste võimaluste piiramises või loomises, otsustame, kas nad reisivad esimeses või teises klassis.” J. Klefbeck, T. Ogden “Laps ja võrgustikutöö”

Need ja paljud teised küsimused on olnud aluseks sellele, miks me otsustasime asutada end pikemale teekonnale Eesti laste ja noorte heaolu nimel, miks töötasime välja **HOOLIVA KOGUKONNA** mudeli ja alustasime sellega katsetamist Eesti-Šveitsi koostööprogrammi Vabaühenduste Fond ja Kodanikuühiskonna Sihtkapitali toetusel Võrus ja Antslas ning oleme nüüdseks algatanud mitmeid uusi projekte programmi “Riskilapsed ja -noored” toetuste abiga. Käesolev võrgustikutööalane väljaanne on kokkuvõtte aastatel 2012-2014 läbi viidud KÜSK VÜF-i projektist “Kogukonnavõrgustikud noorte riskikäitumise vähendamiseks” ning sellega seonduvatest teemadest.

Koidu Tani-Jürisoo,

Projekti “Kogukonnavõrgustikud noorte riskikäitumise vähendamiseks” juht, Hooliva kogukonna koostöömudeli üks loojatest ja eestvedajatest

VÄLJAANDE ILMUMISSE ON ANDNUD OMA PANUSE:

Ene Velström

OK Supervisooni ja Nõustamiskeskuse juht, koolitaja, superviisor

Ene Kulasalu

Avatud Meele Instituudi valdkonnajuht, koolitaja, superviisor

Koidu Tani-Jürisoo

OK Arenduskeskuse juht, koolitaja, superviisor

Merle Annusver

Maarjamaa Hariduskolleegiumi Emajõe Õppekeskuse sotsiaalpedagoog

Pille-Riin P. Kalmus

Projekti “Kogukond märkab, toetab, abistab” vabatahtlik kommunikatsioonijuht

Hooliva kogukonna mudel

on kogukonna koostööl põhinev tegevusmudel noorte riskikäitumise vähendamiseks ja nende toimetuleku toetamiseks

LÖPPESMÄRK

Igas Eesti kohalikus omavalitsuses/kogukonnas on loodud selline keskkond, mis:

- toetab noore arengut ja eneseteostuse võimalusi
- rakendab õnnelikuks eluks ja ühiskonnas panustamiseks vajalikke väärtusi

KUIDAS ME SELLENI JÕUDSIME EHK PROBLEEMID:

Viimasel ajal räägitakse palju riskilastest. Kuid õigem oleks öelda **RISKI SATTUNUD** laps. Kes ta on? Ta võib olla 11-aastane tavaline laps, kelle vanemad lahutavad. Ühel hetkel ei jõua ta enam koolis hästi edasi, ei taha ka koju minna, perevõrgustik on lagunenu, pool suguvõsa kadunud jne. Ta võib olla 13-aastane noor, keda koolis kiusatakse ja ta ei taha sinna enam minna ning leiab oma sõbrad tänavalt, hakkab suitsetama ja alkoholi tarbima. Ta võib olla 16-aastane noor, kes on pärit vägivaldsest alkoholikute perest, kes selleks, et kuhugi kuuluda ning oma eneseväärtuslikkuse tunnet hoida, sooritab kambaga koos õigusrikkumise. Jne, jne, jne. Kui nende juhtumite üle mõelda, on selge, et laps või noor on sattunud riskiolukorda selle pärast, et täiskasvanud ei ole suutnud talle luua toetavat kasvukeskkonda, pole märganud tema probleemi või on ise need probleemid põhjustanud.

Meie kogemused koolitustelt, supervisioonidelt ja individuaalnõustamistelt jõuadsid ikka ja jälle välja järgmiste asjaoludeni:

- 1. Riski sattunud last ei märgata õigeaegselt ja kui märgatakse, siis ei sekkuta õigel hetkel ega kohaselt.**

Näiteid: algklasside laps ei taha koolis käia, aga vanem ei julge õpetajaga sellest rääkida, sest tal on halvad kogemused suhtlusest kooli töötajatega; 16-aastane tüdruk satub alkoholi tarvitamise tõttu alaealiste komisjoni, kuid mõjutamise asemel alandatakse seal nii teda kui tema kaasa tulnud vanemat; koolilapsed elavad ükski, sest vanemad on välismaal tööl, kuid keegi ei tea sellest, sest seda varjatakse ja seetõttu ei otsi keegi neile tugiisikut või peret, kus elada.

- 2. Ei suudeta käivitada sisulist koostööd riski sattunud laste vanematega ja perega laiemalt, ei osata ega peeta vajalikuks neid kaasata.**

Eriti keeruline on olukord siis, kui pere vaevleb juba ise probleemide käes ja lapsevanemate eneseväärtustunne on langenud. Õpetajatepoolne, erinevate spetsialistide, koolikohustuskomisjonide ja alaealiste komisjonide spetsialistide poolne suhtumine tõukab eemale, sest seda tajutakse hinnangulise, vastanduva ja mõistmatuna.

- 3. Spetsialistidel ja asutustel puuduvad koostööhoiakud ja toimivad koostöövormid.**

Selline olukord viib üksteise süüdistamiseni – kool süüdistab lasteaeda, õpetaja sotsiaalpedagoogi, kriminaalhooldaja lastekaitsjat jne. Sisulise koostöö tegemiseks napib usaldust. Koostöömetoodikaid

justkui oleks õpitud, kuid neid ei rakendata.

- 4. Info kohalike teenusepakkujate ja spetsialistide kohta ei ole ühtne ning ei jõua abivajajani ja teise spetsialistini.**

Abivajav inimene ei tea, kelle poole ja kuidas pöörduda. Spetsialistid ei söanda üksteise poole pöörduda ja koostöö toimub enamjaolt isiklike tutvuste pinnalt.

- 5. Kohalikus omavalitsuses on strateegiline planeerimine nõrk koht, tihti on see ka populistlik, samuti võib suutlikkust ja ressursi olla vähevõitu.**

Tihti ei tehta uuringuid, ennetustegevuste rakendamine on juhuslik ja sõltub väga palju välistest asjaoludest (nt projektirahad, aktiivne noorsootöötaja), vahel on see ka illusoorne (nn ühekordsed pooleteisttunnised loengud, mille mõju on väga küsitav).

Kõige selle valguses saime aru, et on vaja teha midagi sellist, mis kohapeal, kohalikus omavalitsuses käivitab laste heaolu ja toimetulekut kindlustava koostöö ning hoiab seda tegutsemas. Selles protsessis peab olema võtmeroll just kohalikul omavalitsusel ja kohaliku tasandi organisatsioonidel nii ennetustöös kui sekkumises.

HOOLIVA KOGUKONNA MUDEL ON:

ENNETAV

Keskendub probleemide ennetavale märkamisele kogukonnas ja varajastele sekkumistegevustele.

Samaaegselt tegeletakse nii riskitegurite vähendamise kui ka kaitsetegurite tugevdamisega. Noor, kelle ümber on head sõbrad, oskuslikud vanemad ja asjatundlikud spetsialistid, teeb paremaid valikuid ja tuleb eluga hästi toime.

KOOSTÖINE JA KAASAV

Haarab kõiki kogukonna osapooli ühes suunas tegutsema, et toetada noorte inimeste tervet arengut. Rakendatakse erinevaid koostöövorme ja -metoodikaid ning arendatakse kaasamis- ja koostöökusi. Luuakse laiapõhjaline meeskonnatöö ja tegutsev võrgustik, kus kõik kogukonna osad on teadlikud oma rollist probleemide lahendamisel ja tunnevad, et nad ei tegutse üksinda.

KONKREETSE KOGUKONNA PÕHINE

Toetub kogukonnas juba olemasolevatele ressursidele ja toob kaasa pikaajalised tulemused.

Luuakse konkreetsele kogukonnale sobiv jagatud visioon, arendatakse välja kohalikele vajadustele põhinev pikaajaline tegevuskava ning rakendatakse väljakutsetele vastavad tõhusad programmid ja praktilised vahendid.

Hooliva Kogukonna mudeli rakendamiseks:

- Käivitatakse kolme aasta jooksul lapse- ja noorekesksed koostöövormid
- Noorte ümber olevad täiskasvanud omandavad vajalikud oskused ja lahenduskesksed meetodikad
- Kogukonnas levivad koostööd ja abistamist toetavad väärtused

MUDEL OSAPOOLED:**1. KOHALIKU OMAVALITSUSE JUHTGRUPP:**TEGEVUSED

- Võtmeisikute leidmine
- Strateegilised konsultatsioonid ja supervisioon juhtgrupile:
 - + Visiooni kirjeldamine
 - + Arengukavade analüüs seoses loodud visiooniga, varase märkamise ja sekkumise põhimõtete väljatöötamine, arengukavade muutmine vastavalt sellele
 - + Kohaliku tasandi organisatsioonide ja kontaktisikute kaardistus
 - + Andmete kogumine ja analüüs
 - + Administratiivse suutlikkuse tõstmisega seotud tegevuste kavandamine, rahastuse planeerimine ja algatamine
 - + Kõikide osapooltega seotud tegevuste käivitamine, samaaegselt nii esimese, teise kui kolmanda tasandi kuriteoennetusele suunatud tegevuste koordineerimine
 - + Infomaterjalide väljaandmine ennetus- ja sekkumisvõimaluste kohta, teavitustegevused
 - + Meediakava loomine ja elluviimine

Kohaliku omavalitsuse ülesandeks mudelis jääb eelkõige strateegiline planeerimine, ennetusmeetmete rakendussüsteemi väljatöötamine, pidev käigushoidmine ja rahastamine, koolide ja lasteaedade kui ennetusmeetmete toetamine. Lisaks on võimalik tegeleda paljude riskitegurite vähendamisega, nagu avaliku ruumi turvalisemaks muutmine naabruskondliku ennetuse toetamise abil.

2. KOOL, LASTEAED:

TEGEVUSED

- Kooli/lasteaia juhtgrupi strateegilised konsultatsioonid
- Koolide ja lasteaedade juhtgruppide koolitus
- Tervet kooli/lasteaeda hõlmavate infopäevade läbiviimine kogu töötajaskonna kaasamiseks
- Asutusesisene töötajate arenguprogramm:
 - + Riskikäitumise ennetusmeetmed (grupiprotsesside juhtimine kiusamise ennetuseks, motivatsiooni mõjutamine, õpilase käitumise juhtimine)
 - + Lapsevanemate kaasamise alane väljaõpe
 - + Koostööoskuste ja võrgustikutöö käivitamise alased koolitused
 - + Tugimeetmete läbiviimise alane väljaõpe (nt LP mudel, Õpilasabi ümarlauad jm)
- Koolisisesed ennetusprogrammid õpilastele:
 - + Sotsiaalsete oskuste, õpioskuste ja enesemääratluspädevuse arendamise programmid lastele ja noortele (KIVA; TORE, Õppides loon ennast, Konflikt ja suhtlemine, väärtuskasvatuse meetodikad, Vaikuseminutid jm)
 - + Riskikäitumise ennetusprogrammid (Teine Tee, Bumerang, Suitsuprii klass, TAI Efekt, Eluviisi Treening jt)

RISKITEGURID

- Disorganiseeritud koolikeskkond (kaklused, vargused, narkootikumid)

- Õpetajate rahuolematumus, vähene õpetajatevaheline koostöö, halvad õpilase-õpetaja suhted
- Õpilaste ebaedu koolis /lasteaias – viib madala enesehinnanguni, emotsionaalse häirituseni ja kooliantagonismini, mis omakorda soodustab häiritud käitumist ja delinkventsust
- Lapseeas eakaaslaste poolt tõrjutud olek, koolikiusamine (22% lastest on olnud koolikiusamise ohvrid, 17% on ise teisi kiusanud, kiusajate osakaal on kolm korda kõrgem nende laste seas, kes on ise koolikiusamise ohvrid olnud)
- Õpetaja ja lapsevanema vahelised halvad või olematud suhted

KAITSETEGURID

- Akadeemiline edukus – mida paremini laps koolis edasi jõuab, seda väiksem on tema puhul õigusrikkumise toimepanemise tõenäosus
- Positiivne side kooliga – mida tugevam on side, seda väiksem on õigusrikkumise toimepanemise risk (suurem tähelepanu pööramine kooli- ja lasteaiakiusamisele, selle varane avastamine ja lahendamine, õigeaegsele ennetustööle keskendumine ja kooli/lasteaiakeskkonna lapsesõbralikuks muutmine)
- Positiivsed sidemed õpetaja/koolitöötaja ja lapse vahel
- Suurenenud enesekontroll
- Vanema ja kooli omavahelise suhte hoidmine
- Õpetaja professionaalsus õpi-, grupi- ja isiksusliku arengu protsesside juhtimises (grupiprotsesside juhtimine, õpilase kaasamine õppimisse, õpilase motivatsiooni mõjutamine)

3. PERE, LÄHEDASED:

TEGEVUSED

- Vanemate kaasamine koolis/lasteaias, nt temaatilised õhtud
- Vanematele suunatud temaatilised kogemusklubid KOV-is
- Vanemaharidusprogammid (Gordoni Perekool, Incredible Years jm)
- Vanemaharidusprogrammid potentsiaalse riskirühma lapsevanematele (alaealised vanemad jt)
- Pereteraapia erinevad vormid

RISKITEGURID

- Sotsialiseerimisega seotud faktorid, nagu näiteks vanemapoolse kontrolli puudumine, lapse hooletusse jätmine ja vanemate vähene kaasamine lapse ellu
- Lapse füüsiline karistamine ja väärkohtlemine
- Vanemate pikaajaliselt välismaal viibimise mõju

Programm ei võta ära vanemate enda eluloos olevat kriminaalset või antisotsiaalset käitumist või vanematevahelisi konflikte ja lõhutud perekonda, kuid mõjutab näiteks lapse kasvatuses ebaadekvaatsete meetodite kasutust (nõrk järelevalve, nõrk distsipliin, vanema vähene kaasatus lapse ellu), antisotsiaalseid hoiakuid, puudulikke kasvatust praktikaid, perekondlikke konflikte, lapse seotust perekonnaga.

KAITSETEGURID

- Vanemlike kasvatusoskuste, sh suhtlemisoskuste suurenemine
- Vanemate ja lapse vaheline kontakt, teadlikkus lapse tegevustest: milliste sõpradega, kus ja kuidas laps oma vaba aega veedab

4. KOV SPETSIALISTID:

*SOTSIAALTÖÖTAJA, LASTEKAITSESPETSIALIST,
KRIMINAALHOOLDUSAMETNIK, NOOSOOPOLITSEINIK JT.*

TEGEVUSED

- Võrgustikutöö käivitamise ja läbiviimise väljaõpe
- Regulaarsete koostöövormide käivitamine ja toimiva võrgustikutöö supervisioon
- Muud erinevad arenguprogrammid vastavalt vajadusele (erinevate tugimeetmete alane väljaõpe, sotsiaalsete oskuste alane väljaõpe)
- Individuaal- ja grupisupervisioonid

RISKITEGURID

- Erinevate individuaalsete riskitegurite mõju vähendamine (nt tähelepanuhäired), mitmete riskitegurite ennetamine või mõju vähendamine

KAITSETEGURID

- Positiivne suhe täiskasvanuga
- Paljude erinevate kaitsetegurite eesmärgipärane mõjutamine

5. TEISED OSAPOOLED:

*NOORTEKESKUSED, HUVIKOOLID, LASTE JA NOORTEGA
TEGELEVAD VABAÜHENDUSED NING MUUD ORGANISATSIOONID,
KOGUDUSED, ETTEVÕTJAD, NAABRID JT.*

TEGEVUSED

- Nende kaudu kaasatakse noored prosotsiaalsetesse tegevustesse (kõikide tasandite ennetuses): vabaajategevused, muud kogukonnaüritused
- Rehabilitatsiooniteenused
- Võimalusel erinevad koolitused ja arenguprogrammid noortele
- Noorte tööhõive probleemide lahendamine, tööellu kaasamine
- Mentorlus
- Selle grupi potentsiaali mõtestamine KOV-i enda poolt

RISKITEGURID

- Disorganiseeritud naabruskond (seal elavatel lastel on kõrgem õigusrikkumiste ja alkoholi tarvitamise risk). Sotsiaalselt disorganiseeritud, mittetoimivad kogukonnad ei võimalda prosotsiaalsete hoiakute edasiandmist
- Delinkventse grupi liikmeks olemine

KAITSETEGURID

- Sidemed naabruskonnaga – kogukonna kontekst on lapse arengu ning moraalnormide kujundamise oluline tegur
- Naabruskonna tõhusus – tõhus, hästi toimiv kogukond on lapse õigusrikkumiste ja alkoholi tarvitamise kaitsetegur. Toimiv kogukond soodustab lapse enesekontrolli kujunemist

HOOLIVA KOGUKONNA MUDEL ON TERVIKLIK:

Mõjutab kogu sotsiaalset keskkonda:

- toob kogukonda väärtusi, meetodeid, koostöövorme ja tegevussuundi, mis loovad turvalise ja tervisliku elukeskkonna
- muudab tingimusi, mis mõjutavad laste ja noorukite sattumist hälbiva ja riskikäitumise teele

Loob laiapõhjalise meeskonnatöö ja tegutsevad võrgustikud:

- kõik kogukonna osad on teadlikud ja haaratud
- igaühel on mudelis oma roll
- ükski organisatsioon ega inimene ei tegutse üksinda

Toob kaasa pikaajalised tulemused kohapeal:

- programmid, tegevussuunad ja strateegiad lülitatakse olemasolevate organisatsioonide teenustesse ja tegevustesse

Meie poolt aastatel 2013-2014 läbi viidud projekt "Kogukonnavõrgustikud noorte riskikäitumise vähendamiseks" (Eesti-Šveitsi koostööprogrammi Vabaühenduste Fondi ja Kodanikuühiskonna Sihtkapitali rahastusel) pakkus meile hea võimaluse mudeli rakendamist katsetada, koguda andmeid ja mudelit edasi arendada.

 EESTI-ŠVEITSI KOOSTÖÖPROGRAMM
ESTONIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME

 KÜSK Kodanikuühiskonna
Sihtkapital

KOKKUVÕTE:**Meie mudel on unikaalne, sest**

- see põhineb konkreetse kogukonna kogemusel ja on nii kohandav kui paindlik (enne olukorra kaardistamist kohapeal ei pakuta välja ühtegi programmi)
- kasutatakse olemasolevat ressursi (inimesi, rahalisi vahendeid)
- mudeli käigus loodud mõju ei kao projekti lõppedes, programmid ei lõpe, oskusteave ja kompetents jäävad kohapeale
- õpitavad oskused on rakendatavad ka teistes rollides ja valdkondades
- programm mõjutab osalevate inimeste hoiakuid (koostööks vajalikud hoiakud, ennast ja teist väärtustavad hoiakud, lahenduskesksed hoiakud) ja seal pööratakse erilist tähelepanu terve kogukonna väärtuste mõjutamisele

Arvame et, OKA Hooliva Kogukonna mudelit tasub edasi arendada ja rakendada ning sellest võib olla väga palju kasu nii laste ja noorte heaolu kui kuriteoennetuse ja turvalisuse kasvu seisukohast.

Soovitused:

- Hooliv Kogukond võiks olla terviklik tugisüsteem kohalikele omavalitsustele, mille kaudu tagada nende strateegiline nõustamine, rakenduse toetamine ja pidev andmete kogumine
- Esimest etappi (kohalike omavalitsuste strateegilisi konsultatsioone) peaks riiklikult rahastama ja igakülgset soodustama
- Koondada teave olemasolevatest ennetusprogrammidest ja rahastamisvõimalustest

- Hea koostöö HK mudeli rakendamisel võimaldaks riiklike arengukavade realiseerumist kohalikes omavalitsustes (nt siseturvalisuse arengukava 2015-2020, vägivalla ennetamise strateegia 2015-2020, uus lastekaitseadus)

Koidu Tani-Jürisoo,

mudeli väljatöötamise üks eestvedajatest ja autoritest

Omanäolise Kooli Arenduskeskuse projektist “Kogukonnavõrgustikud noorte riskikäitumise vähendamiseks”

2013. aastal rahuldati SA OK Arenduskeskuse projektitaotlus Šveitsi Vabaühenduste Fondi vabaühenduste avalike teenuste arendamise ja teenuse äriplaani elluviimise suurprojektide taotlusvoorus. Šveitsi Vabaühenduste Fond on Eesti Vabariigi Valitsuse ja Šveitsi Liidunõukogu vahelise Eesti-Šveitsi koostööprogrammi raames 2011. aastal käivitatud toetuskeem, mida juhib ja viib ellu KÜSK koostöös Siseministeeriumi ja Rahandusministeeriumiga.

Saime 29 995 euro suuruse toetuse suurprojekti **“Kogukonnavõrgustikud noorte riskikäitumise vähendamiseks”** elluviimiseks ajavahemikus 01.12.2013 kuni 28.03.2015.

Projekti pikaajaliseks eesmärgiks oli kooliealiste laste ja noorte

ebakohase ja riskikäitumise ning koolist väljalangevuse vähendamine valdkondadevahelise kogukondliku võrgustikutöö ja regulaarsete ennetustegevuste abil.

Projekti tulemusena alustati Võru linnas ja Antsla vallas teenusekompleksi rakendamisega, mille sisuks on:

- Kohalikes omavalitsustes valdkondadeülese lapsekeskse võrgustikutöö käivitamine riskikäitumisega last ümbritsevate inimeste vahel
- Regulaarsete ennetustegevuste käivitamine üheaegselt erinevatel tasanditel (õpetajad, klassijuhatajad, lapsevanemad, õpilased)

Projekti “Kogukonnavõrgustikud noorte riskikäitumise vähendamiseks” **otsene kasusaaja** on potentsiaalne riskikäitumisega laps, kellele turvalise arengukeskkonna tagamiseks on tervikteenus loodud. Kaasatud piirkondade koolides õppis sellel õppeaastal 2281 õpilast, kes said kasu teenuse rakendamisest ning nende ümber oleva võrgustiku liikmete pädevuse kasvust.

Kaudne kasusaaja on kogukond tervikuna. Projekti tulemusena kasvab kooli kui kogukonna hoidja ja keskuse suutlikkus kogukonda (eelkõige lapsevanemaid) oma tegevustesse kaasata. See suurendab

tervikuna sidususe tunnet, mis omakorda loob võimalusi ka muuks kogukondlikuks aktiivsuseks. Suureneb kogukonna turvatunne, sest väheneb noorte riskikäitumine.

SA OK Arenduskeskus on välja töötanud kogukonna koostöövõrgustikel põhineva **tegevusmudeli HOOLIV KOGUKOND** laste ja noorte heaolu suurendamiseks ja toimetuleku toetamiseks. Tervikteenus sisaldab endas koostöö algatamiseks ja käigushoidmiseks vajalike **teadmiste ja oskuste õpetamist ning baashoiakute kujundamist võrgustiku osapooltes** (kohalike omavalitsuste juhid, koolide ja lasteaedade juhid ja töötajad, pereliikmed ja teised noorte lähivõrgustiku liikmed, kohaliku omavalitsuse sotsiaal-, noorsoo- ja lastekaitse valdkonna töötajad, kohalikud ettevõtjad ja muud organisatsioonid), samuti sisaldab see **toimivate koostöövormide väljatöötamist ja käivitamist**. Muutuste püsimise tagamiseks peaks mudeli rakendamisele pühendama eritähelepanu vähemalt kolm aastat järjest ning alustama tegevusi paralleelselt kõigi osapooltega.

Tänu projektile saime katsetada HOOLIVA KOGUKONNA mudeli osalist käivitamist mõne sihtgrupiga ning vastavalt saadud kogemustele mudelit täiustada ning täpsustada.

Projekti põhitegevused olid suunatud:

I. KOHALIKE OMAVALITSUSTE JUHTGRUPPIDELE:

Toimused strateegilised konsultatsioonid ja nõustamine:

- Visiooni kirjeldamine, kaasates erinevaid osapooli
- GROW-mudeli põhjal olukorra kaardistamine ja kavandamine
- Arengukavade analüüs seoses loodud visiooniga, esmaste muudatustettepanekute tegemine
- Riskikäitumise ennetusega tegelevate kohaliku tasandi organisatsioonide ja kontaktisikute kaardistus
- Spetsialistide ja haridusjuhtide koolituste käivitamine
- Meediakava loomine

Koidu Tani-Jürisoo,
OK Arenduskeskuse juht, projektijuht:

“*Keeruliseks muutis olukorra see, et alustasime projekti kavandamist juba 2012. aastal toonaste kohalike omavalitsuste juhtidega. Vahepealsel ajal toimusid aga kohalike omavalitsuste valimised, mõlemas kohalikus omavalitsuses juhtkond vahetus ning seose sellega tuli alustada otsast peale. Kohalike omavalitsuste juhtidel*

tuli astuda täiskiirusel sõitvasse rongi, mille oli keegi teine käivitanud ning täita lubadusi, milles nendega polnud kokku lepitud. Seetõttu pidime mitmeid tegevusi alustama uuesti ning see nõudis kõigilt osapooltelt kannatlikkust ning toimetulekut segadusega. Kogesime rahulolematust nii KÜSKI kui projekti elluviimise eest vastutava organisatsiooni poolt kui ka kahtlusi kohalike rakendajate poolt. Sellest hoolimata õnnestus meil oma motivatsiooni hoida ning kaasata ka uued inimesed algatusse, mille eesmärkidega nad vägagi päri olid.”

Merike Prätz,
Antsla vallavanem:

“Ausalt öeldes olin algul kogu projekti suhtes skeptiline. Kuna otsus projektiga liituda oli Antsla vallavalitsuse poolt tehtud enne, kui mina vallavanemaks sain, siis algul ei saanud ma projekti põhimõttest ja eesmärkidest aru ega osanud ka küsida. Kasutegurit hakkasin nägema alles teisel kohtumisel ja samas ka seda, kui palju tuleb eesmärkide saavutamiseks teha. Nõ “arendajaid” on praegu hästi palju. Küll oleks hea, kui oleks ühtne ja terviklik lähenemine.”

Vilve Lepik,

Antsla valla sotsiaaltöö peaspetsialist:

“Lahenduste leidmise protsess oli tähtis ja põnev. Erakordselt oluline on olla kohal. Juhi vahetusega võivad mitmed koostöövormid kaotsi minna, sellepärast on tähtis, et inimesed ise teavad, mida teha ja on initsiatiivikad. Mulle meeldisid ennetavad koostöövormid, sest koostöö on väga oluline. Laste ja noorte tunnustamine on tähtis ja seda peaksid oskama nii õpetajad kui lapsevanemad.”

2. HARIDUSJUHTIDELE JA KOOLIDE JUHTGRUPPIDELE:

Toimused strateegilised konsultatsioonid ja nõustamine koolimeeskondadele Võru Kesklinna Koolis ja Antsla Gümnaasiumis:

- Kaardistati koolides juba rakendatavaid riskikäitumise ennetus- ja sekkumismeetmeid
- Loodi visioon ja kasutati GROW-mudelit ressursside analüüsiks ja tuleviku kavandamiseks
- Kavandati kooli töötajate arenguprogrammid

Haridusjuhtidele toimus koolitus “võrgustikutöö ja ennetustöö võimalused riskikäitumise vähendamiseks”.

Projekti kavandades mõtlesime kaasata ainult koolide juhtkonnad, kuid eeltöös kohalike fookusgruppidega selgus, et koolijuhid ise pidasid väga oluliseks ka lasteaedade juhtide kaasamist. Töötasime kokku neli päeva järgmiste teemadega:

- **HOOLIVA KOGUKONNA** mudel, selle võimalikud osapooled ja nende vahelise koostöö loomise võimalused
- Riskikäitumise ja riski sattumise mõisted, uuringu “Laste hälbiv käitumine Eestis” 2014 tulemused
- Noorte antisotsiaalse käitumise riski- ja kaitsetegurid ja võimalusi nende mõjutamiseks
- U. Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemiteooria põhimõisted ja praktiline rakendamine
- R. Diltsi muutuste tasandite hierarhia ja selle rakendamine riskikäitumise ennetamisel haridusasutuses

Töötades haridusjuhtidega teemal “Muutuste juhtimine riskikäitumise ennetamiseks ja vähendamiseks” jõudsime välja mõne baasuskumuseni, mille loomisele kogukonnas ja igas liikmes on vaja pöörata teadlikku tähelepanu.

Tähtis pole siinkohal mitte loosung, vaid see, et iga inimese tegu või tegutsemata jätmine toetuks nendele eeldustele:

17

* Iga inimene
on TÄHTIS

* Koostöö on vajalik
ja võimalik

* Abi küsimine on
TUGEVUS

* Vastupanu muutustele
on LOOMULIK

* Iga laps
sünnib HEANA

Ene Velström,
Projekti sisujuht ja koolitaja:

“Oli oluline, et koolituse formaadiks oli koolitus-supervisioon – see võimaldas lühikesed teoreetilised käsitlused siduda grupiliikmetel oma kogemuse põhjalikuma analüüsiga. Haridusjuhid tõid esile häid toimivaid praktikaid, töötasime lahendusi otsides koos läbi mitmeid probleemolukordi ja juhid kavandasid oma organisatsiooni liikmetele eesmärgipäraseid pikaajaseid arenguprogramme. Tugevnes kahe omavalitsuse juhtidevaheline koostöö ja rohkem kasu said need, kellel oli võimalik maksimaalselt osa võtta.”

3. KOV SPETSIALISTIDELE:

Toimus koolitus “Võrgustikutöö käivitamine».

Neli päeva kestev koolitus viidi läbi Võru linna ja Antsla valla kohalike omavalitsuste sotsiaal-, noorsoo- ja haridusvaldkonna spetsialistidele ning selle eesmärgiks oli suurendada teadlikkust võrgustikukorraldusest, oma rollist võrgustikutöö kohalikul organiseerimisel ning kompetentsust ja motivatsiooni selle rakendamiseks. Koolitus toimus kogemusõppe meetodil ning sisaldas ka supervisiooni elemente.

Koidu Tani-Jürisoo:

“Minu arvates on väga vajalik regulaarselt läbi viia selliseid koolitus-supervisioone, kus kohtuvad omavahel sama valla või linna lastekaitsespetsialist, kooli sotsiaal-pedagoog, Rajaleidja keskuse töötajad, sotsiaal- ja noorsootöötajad, noorsoopolitseinik, kriminaalhooldusametnik, kohaliku omavalitsuse haridusnõunik ja teised spetsialistid, kes peaksid moodustama omavahel tugeva professionaalse võrgustiku laste ja nende vanemate hüvanguks.

Koolitusel kogesime, et mitmed spetsialistid ei pruugi üksteist tunda ega täpselt teadagi, millised on teise võimalused. Koostööd kindlasti tehakse, kuid väiksemas ringis, kui see tegelikult võimalik oleks. Kuna võrgustikutöös on inimestevaheline usaldus erakordselt oluline, siis kust see õigupoolest peakski tulema? Just selliste erialaste ühistegevuste kaudu tekibki professionaalne usaldus ja julgus teist spetsialisti endale appi kutsuda, kartmata sealjuures oskamatuna näida. Koolitussupervisioonil saab käsitleda konkreetseid juhtumeid, kuulda ja kujundada hoiakuid, õppida juurde uusi oskusi, jagada omavahel kordaminekuid ja saada tuge ebaõnnestumistes.

Kohalikud omavalitsused finantseerisid vastavalt kokkuleppele spetsialistide koolituse kolmanda ja neljanda päeva, kuid sellised ühised arenguprogrammid võiksid olla regulaarsed ja kesta läbi aastate. Keeruliste suhete ja inimsaatuste keskel töötavad spetsialistid vajavad pidevat professionaalset toetust, et vähendada igapäevast tööväsimumust ja ennetada läbi põlemist ning täiustada erinevate tööalaste olukordade lahendusstrateegiaid.”

Merle Tombak,
Antsla valla kultuuri- ja noorsootööspetsialist:

“Mina lisandusin hiljem. Algul tundus kogu projekt mulle väga koolikeskne, kuid koolitusel õpitud konkreetsete mudelid ja meetodid on väga vajalikud kogu spetsialistide võrgustikutöös. Takistuseks on see, et mõni oluline spetsialist lihtsalt ei tule kohale. Kõik saab alguse väärtustest! Tuleb kokku leppida, et me väärtustame ühiseid asju.

Võrgustikukohtumised peaksid olema kindlasti regulaarsed ja selleks tuleb teha palju teadlikku tööd.”

4. KOOLIDE TÖÖTAJATELE:

Toimusid ülekoollised infopäevad Võru Kesklinna Koolis, Võru 1. Põhikoolis, Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumis ja Antsla Gümnaasiumis.

Infopäevade mõte oli teavitada kõiki asutuse töötajaid projektist ja Hooliva Kogukonna mudelist ning sellest, et igaühel on oma roll ja igapäevased võimalused noorte riskikäitumise ennetamiseks. Tutvustasime noorte riskikäitumise riski- ja kaitsetegureid ning arutasime, milliseid neist saavad kooli töötajad isiklikult mõjutada ja kuidas. Sõnastatud soovolukorras kirjeldasime seda, kuidas toimib hooliv kool, nii et kooli sees kui kooli ümber olevad suured ja väikesed inimesed oleksid õnnelikud, seejärel tegime kindlaks peamised takistused ning kavandasime võimalikke samme nende ületamiseks.

Toimusid riskikäitumise ennetusmeetmete arenguprogrammid Võru Kesklinna Koolis ja Antsla Gümnaasiumis

Koolide strateegilise nõustamisprotsessi lõpuks sai läbi arutatud mõlema kooli töötajate vajadused ning alustasime riskikäitumise ennetusmeetmete arenguprogrammiga. Arenguprogrammide üldine eesmärk oli pakkuda osalejatele võimalust oma sotsiaalseid ja emotsionaalseid oskusi arendada ning teadvustada oma rolli ja võimalusi riskikäitumise igapäevases ennetuses ja tõhusas sekkumises.

Antsla Gümnaasium valis fookuseks klassijuhatajate kaasamis- ja koostööoskuste arendamise, et vestlused lapsevanematega kulgeksid usaldussuhtele tuginevalt ja tulemuslikult.

Võru Kesklinna Koolil oli soov alustada “Õpetajate kooli” kursusega, mille eesmärk on aidata õpetajatel omandada niisugune mõtteviis ja suhtlemisoskused, mis aitaksid neil parandada suhteid oma õpilaste ja teiste oluliste inimestega võrgustikus.

Projektitegevuste käigus leidis kinnitust meie arvamus, et võtme- kohaks ja samas ka üheks keerulisemaks väljakutseks on lapsevanemate ja erinevate last toetavate professionaalide koostöö.

Lapsevanemate fookusgruppides kohtasime langenud enesehin- nangu ja lootusetuse tunde käes vaevlevaid vanemaid, kes kindlasti vajaksid ise abi ja oleksid nõus oma lapse nimel panustama, kuid kes kannatasid isikustamata ja killustatud “süsteemimaailma” käes ega tajunud, et keegi tahaks nende last ja neid ennast aidata. Seetõttu püüavad nad ka eemale hoida ja end isoleerida ning satuvad veel sügavamale lootusetuse nõiaringi.

Spetsialistide gruppides nägime abistamissoovi ja samas kõikuva lootusrikkusega inimesi, kes hoolivad riski sattunud lastest ja vajavad koostööd vanematega, kuid tee selleni on väga kurnav. Lisaks meis- terlikele suhtlemisoskustele ja empaatiavõimele vajab iga spetsia- list ka märkimisväärset isiksuslikku küpsust, et ületada rollilised barjäärid ning luua usalduslik suhe väga erinevate väärtussüste- mide ja harjumustega peredega. Peamise võimalusena näeme siin siiski just ennetustegevusi, et lapsevanematega loodud suhe oleks mitmekülgne, tugev, vaba hinnangutest ja loodud siis, kui probleemid pole veel tekkinud. Ainult nii saab see kesta avatud ja hoolivana ka siis, kui probleemid ja keerulised olukorrad on esile kerkinud.

LISAKS TÖÖTATI PROJEKTI KÄIGUS VÄLJA:

- Kõikide koolitusprogrammide õppekavad
- Projekti koduleht
- Tervikteenuse (tegevusmudeli **HOOOLIV KOGUKOND**) reklaam- materjalid
- Käesolev väljaanne “Võrgustikutöö”

Hooliva Kogukonna mudelit tutvustati mitmes erinevas kohalikus omavalitsuses, kus see pakkus suurt huvi.

Projekti käigus puutusime kokku nii unistuste, lootuste ja entusiasmi kui ka segaduse, kurbuse ja lootusetusega. Projekt algas ajal, kui omavalitsuste juhtide koosseis muutus ning lõppes ajal, mis tõi kaasa suured ümberkorraldused Võru linna koolisüsteemis. Loodame väga, et projektitegevused aitasid edasi astuda teel, mis viib lähemale haridusjuhtide koolitusel leitud lihtsa visioonini:

Meie kogukond on parim paik väikesele ja suurele.

Õnnelik ja terviklik kogukond saab alguse õnnelikust, kõrge enese- väärtustundega kogukonnaliikmest ning kogukonna tervisliku arengu ja toimetuleku seisukohalt on oluline iga liikme ja iga pere toime- tulek ja rahulolu.

“On olukordi, kus ühest inimesest oleneb, kas teise inimese elu õnnestub või mitte.”

K. E. Logstrup

Mis on võrgustikutöö?

VÕRGUSTIKU MÕISTEST

Veel kümme aastat tagasi ei olnud **VÕRGUSTIK** tavatermin. Tänapäevaks on see mõiste meile lähedasemaks saanud seoses erinevat sorti networkingu ja sotsiaalvõrgustike mõistete levikuga netikogukondade nimetusena.

1920.-30.aastatel tegeles sotsiaalsete suhete teemaga aktiivselt Jacob Levy Moreno, kes arendas välja sotsiomeetria, et uurida ja kaardistada inimestevahelisi suhteid ning neid mõjutada. Morenolt on pärit hulk meetodeid väikestes gruppides isiklike vastasmõjude empiiriliseks mõõtmiseks ning terapeutiliseks ümbergrupeerimiseks – neid katsetas ta esialgu töös prostituutidega, põgenikelaagris ja vanglates ning tänapäevaks on need leidnud rakendamist nii hariduses, äris, tervishoius kui mujal. Temalt on pärit sotsiaalse aatomi, sotsiogrammi ja sotsiomaatriksi mõiste.

1950. aastatel kasutas sotsiaalse võrgustiku mõistet teaduslikus kontekstis antropoloog John Barnes. Ta viibis mõned aastad Norra saarel Bremnes ja kirjeldas saare elanike omavahelisi kontakte, nende sisu ja funktsioone. Kui palju isikuid on omavahel kontaktis? Kui tihti nad kohtuvad ja millistes küsimustes omavahel ühendust võtavad?

Ühiskonda sulandub inimene sotsiaalse võrgustiku abil, ta võtab endaga kaasa need väärtused ja normid, mis kehtivad gruppides,

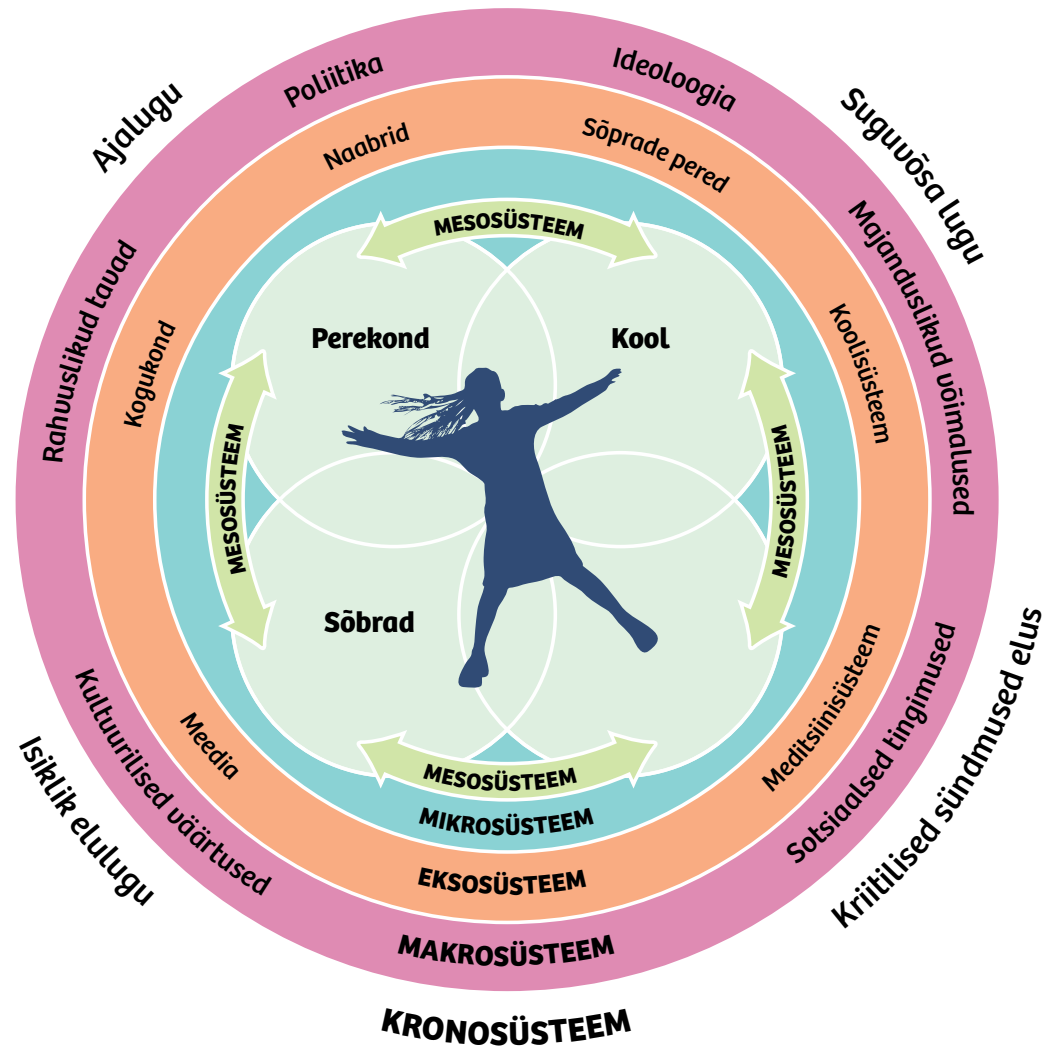
kuhu ta kuulub. Selles mõttes on sotsiaalsel võrgustikul prioriteet personaalse ees. Me oleme peategelased oma elus, kuid roll, mida me mängime, on osaliselt kindlaks määratud teiste poolt ja sõltub nende valikust. Meie sotsiaalne mina omistatakse meile enne, kui meil on võimalus arendada välja oma personaalne mina.

N. P. Agger on öelnud: “Võrgustik on need inimesed ja organisatsioonid, kellega me pikema aja jooksul pidevalt kokku puutume, kellega me suhtleme näost näkku ning kes sekkuvad meie ellu ja aitavad meid kriisiperioodidel”.

Võrgustikest tasub eristada esmast ehk primaarset ja teisest ehk sekundaarset võrgustikku. Esmane võrgustik on meie tutvusringkond, lähivõrgustik, kuhu kuuluvad lähedases kontaktis olevad inimesed: perekond, naabrid, sugulased, sõbrad, lähedasemad kolleegid, kellega suhtleme igapäevaselt ja kes vajadusel tulevad appi, kui oleme hädas. See võrgustik on mitteametlik ja tihti võib juhtuda, et hättasattunud või kriminaalsele teele läinud inimese lähivõrgustik kuivab kokku.

Teisene, formaalne ehk ametlik võrgustik koosneb erinevatest professionaalidest, kelle osakaal võib lähivõrgustiku tagasitõmbumisel järjest suurenedada. Ametlik võrgustik luuakse konkreetsete probleemide analüüsimiseks ja neile lahenduste leidmiseks.

VÕRGUSTIKU OSADE KOOSTÖÖ

Võrgustikutöö nurgakivi on U. Bronfenbrenneri sotsiaalökoloogiline süsteemiteooria. Inimese arengu käigus toimuvad pidevad vastastikused mõjutused nii areneva lapse kui teda ümbritsevate süsteemide poolt.

MIKROSÜSTEEM

Mikrosüsteemiks nimetatakse kõige esmast keskkonda, kus laps ja noor inimene areneb, saab kogemusi ja loob oma isikliku reaalsuse (nt kodu, klass, lasteaiarühm). Laps vajab kontaktide püsivust ja võrgustiku järk-järgulist laienemist. Liigne isoleeritus võib tekkida näiteks seoses pideva kolimisega, teise riiki elama asumisega või sõltuvusprobleemidega vanemate puhul. Mikrosüsteem peaks olema emotsionaalselt toetav ja samas arengulisi väljakutseid pakkuv.

MESOSÜSTEEM

Mesosüsteem on vahesüsteem, mis koosneb erinevate mikrosüsteemide vahelistest suhetest. Mesosüsteem tekib siis, kui laps läheb üle ühest mikrosüsteemist teise. Avatud ja otsesed suhtluskanalid mikrosüsteemide vahel on olulised lapse ja noore arengu igakülgsuks soodustamiseks (nt vanemate aktiivne suhtlus õpetajatega ja nende kohtumised erinevatel põhjustel, perekonna suhtlus naabritega, lapsevanemate ja laste sõprade omavahelised suhted). U. Bronfenbrenner väidab, et näiteks koolis edasijõudmise kiiruse ja õppetöö tulemuslikkuse puhul on kodu ja kooli vahelisel kontaktil suurem tähtsus kui õppetöö korraldusel.

Eriti oluliseks muutub mikrosüsteemide vaheliste kontaktide teadlik loomine ja hoidmine üleminekufaasides (lasteaiast kooli, ühest kohast teise kolimisel, tavakoolist erikooli minekul ja vastupidi, vanglast vabanenud noore saabumisel kodukohta jne). Oluliseks on tunded, mida üleminek endaga kaasa toob, üleminekus osalevad isikud ja ülemineku kulg. Uuringud näitavad, et killustunud ehk mikrosüsteemidevahelise

puuduliku suhtlemisega võrgustik suurendab käitumisprobleemide ilmnemise tõenäosust. Samuti on madalamast ühiskonnaklassist pärit laste võrgustik väiksem, lisaks on väiksem mikrosüsteemide vaheliste kontaktide arv ja nende vanematel on sageli raske leida ühist keelt teiste mikrosüsteemide liikmetega (kooli töötajad, naabrid jt).

EKSOSÜSTEEM

Eksosüsteem koosneb nendest keskkonnastruktuuridest, mis mõjutavad laste ja noorte arengut, kuid ei osale selles otseselt (haridussüsteem, kohaliku omavalitsuse ametnikud, vanemate töökohad, naabrid). Mõjutused jõuavad lapseni tema lähivõrgustiku kaudu.

MAKROSÜSTEEM

Makrosüsteem on kui kultuurikandja – ta tekib kultuurides ja subkultuurides sisalduvate mudelite kaudu, siia kuuluvad poliitilised, majanduslikud, ideoloogilised süsteemid (nt kapitalistlik või kommunistlik, kristlik või islamiusuline kultuur oma väärtuste, sündmuste, tegevuste ja rollidega). Siia alla kuuluvad ka seadused, määrused, eeskirjad, õppekavad jms. Laps, tema kool, vanemad, vanemate töökoht on kõik osa suuremast kultuurilisest kontekstist, mis ajas muutub.

KRONOSÜSTEEM

Kronosüsteem kui ajalugu ja mälu. Kronosüsteem sisaldab endas erinevate keskkonnamõjude muutusi inimese elu vältel ehk see on üksteisele järgnevate arvukate kriitiliste sündmuste jada inimese eluloos. Näiteks vanemate lahutamine, mis toob lapse ellu kaasa terve hulga erinevaid mõjusid, ühiskonna tasandil näiteks naiste võimaluste laienemine, mis puudutab tööalase karjääri ja isikliku elu

ülesehitamise võimalusi. Siin on nii normatiivseid vanusest tingitud (nt laps läheb kooli), normatiivseid ajaloost tingitud (nt majanduslik langus, riigikorra muutus) kui mittenormatiivseid sündmusi (kriisid, haigused, surmad, lahkuminekid jm olulised sündmused).

SOTSIAALVÕRGUSTIK JA TERVIS

Inimese tervise ja tema sotsiaalvõrgustiku vahelist seost on alles hiljuti hakatud mõistma. J. Klefbeck ja T. Ogden toovad oma raamatus “Laps ja võrgustikutöö” välja huvitava mõtte – tervishoiuga seotud asutused korraldavad küll kampaaniaid suitsetamise ja alkoholitarbimise vastu ning tervislike toitumis- ja liikumisharjumuste hüvanguks, kuid uurimused näitavad, et tervise suhtes on olulisemad hoopis järgmised faktorid:

- Inimesed elavad paarisuhtes
- Neil on oma võrgustikus usaldusisik või hea nõuandja
- Võrgustiku osasüsteemidel on omavahel head suhted

Sellest hoolimata ei korraldata tervisekampaaniaid, mis propageeriksid võrgustikusuhete teadvustamist ja nende eest hoolitsemist.

Sotsiaalvõrgustik mõjutab otseselt inimese:

– Haavatavust ja vastupanuvõimet

Vilets või kokkukuivanud sotsiaalvõrgustik tähendab pidevat armastuse, turvalisuse, tagasiside ja tunnustamise puudumist. See omakorda põhjustab distressi, mis muudab inimese haigustele vastuvõtlikuks.

– Toimetulekuvõimet

Võrgustikuliikmete kaudu saame informatsiooni, praktilist abi ja

emotsionaalset toetust, et vältida või vähendada eluraskusi (nt võrgustikust on suur abi laste hoidmisel, uue töökoha leidmisel, talgutel või tulekahju tagajärgedega toimetulekul). Tugevama võrgustikuga inimesed otsivad haiguste puhul kiiremini professionaalset abi.

– Elustiili

Nii kasulikud kui kahjulikud harjumused sõltuvad väga palju võrgustikuliikmete harjumustest ja suhtumistest (nt on L. Iversen, Taani sotsiaalmeditsiini uurija leidnud, et ainult 4% uuritud Taani koolilastest suitsetab, kui nende perekonnaliikmed ja lähedased sõbrad ei suitseta, vastupidisel juhul suitsetab 76% õpilastest).

1988. aastal koostatud ökoloogiliste abinõude projektis “The Family Matters” toetati eelkõige lapsevanemate tugevaid külgi ja ressursse ning pöörati eriti tähelepanu nii peresiseste suhete kui võrgustiku erinevate osapoolte suhete (vanemad, naabrid, kool, töökoht, teised lapsevanemad) laiendamisele ja tugevdamisele. Projekti üks autoritest, M. Cochran ütleb, et “Võrgustik on kui kaitselaevastik, mis last kogu tema arengutee vältel saadab. Ühes laevas on lapse ja tema vanematega seotud lähedased sõbrad ja sugulased, teises vanemate enesehinnang ja kolmandas vanemate haridus”.

VÖRGUSTIKUTÖÖ

Vörgustikutöö on see, kui spetsialistid lahendavad probleeme lähtudes abivajaja vörgustikust ja püüavad olemasolevat vörgustikku mobiliseerida, rikastada ja kontakte tugevdada. Spetsialistide grupp, kes kuskil omaette oma hoolealuse pärast muretseb või lahendusi otsib, ei tee vörgustikutööd, nagu tihti ekslikult arvatakse.

Vörgustikuteraapiaks nimetatakse seda, kui spetsialistide meeskond viib kriisiolukorras läbi vörgustikukohtumiste seeria, mis peaks protsessi positiivses suunas muutma. Spetsialist toetub nendele ressurssidele, mis on inimese lähikeskkonnas olemas. Vörgustikuliikmed muutuvad terapeudi "tiimiks". Spetsialistil on tegelikult väga marginaalsed võimalused mõjutada kliendi elu väljaspool kohtumist ning tema eesmärgiks on mõlemal juhul see, et inimese lähivörgustik saaks mobiliseeritud nii, et see hiljem ise probleemiga toime tuleb. Kui spetsialistid liialt ei domineeri ja suudavad kaasata abivajaja enda ja tema tugiisikud, siis on lootust, et soovitud muutus jääb püsima ka kauemaks.

Eesti diskursuses on mõistel "vörgustikutöö" siiani palju tähendusi ja tõlgendusi. Huvitatud lugeja saab täpsemat infot Marju Selgi artiklist „Vörgustikutöö, juhtumikorraldus ja supervisioon – kolm päästvat ideed eesti lastekaitse erialadiskursuses“ <http://oeiax4.nw.eenet.ee/esso4/40601.pdf>

Oluline on õppida nägema ja mõistma üksikisikuid ja perekondi neid ümbritsevates keerukates suhete rägastikes ning püüda vörgustikke kaasata ja tugevdada. Selles töös aitab praktikut toetumine humanistlikele põhimõtetele, abistava suhte loomise ning reflekteeriva

tegutsemise harjutamine. Kuid eelkõige tasub olla ise avatud erinevatele eluväärtustele, teha koostööd ja olla teadlik enda isiklikust vörgustikust ning selle mõjutustest ja võimalustest.

Kasutatud kirjandus:

J. Klefbecki ja T. Ogdeni "Laps ja vörgustikutöö"

J. L. Moreno "Who Shall Survive"

P. Holmes "Psychodrama since Moreno"

M. Selg "Vörgustikutöö, juhtumikorraldus ja supervisioon – kolm päästvat ideed eesti lastekaitse erialadiskursuses"

Koidu Tani-Jürisoo

Mis on iseloomulik võrkudele ja võrgustikele:

NAD KOOSNEVAD ÜHENDUSLÜLIDEST JA JAGAMISEST

NAD ON PAINDLIKUD JA ELASTSED

NAD ON PIISAVALT LÄBILASKVAD JA SAMAS HOIDVAD, NENDELE SAAB TOETUDA

NENDE SÕLMPUNKTID ON OLULISED

NEID SAAB TEADLIKULT KUDUDA

NAD VÕIVAD OLLA VÄGA KAUNID JA KASULIKUD

NAD EKSISTEERIVAD AINULT SIIS, KUI KÕIK OSAD HÄSTI TOIMIVAD

Kalavõrk

Turuvõrk

Võrksukad

Taristu

Soojavõrk

Telefonivõrk

Amway

Kanaliseerimisvõrk

Lähivõrgustik

Kärbsevõrk

Sibulavõrk

Korvivõrk

Toitlustusvõrgustik

Lapsevanemate võrgustik

Teedevõrk

Netivõrk

Koostöövõrgustik

Sotsiaalvõrgustik

Juuksevõrk

Seeneidistik

Ametnike võrgustik

Koolivõrk

NAD VÕIVAD OLLA VÄGA KAUNID JA KASULIKUD

Suhtlusvõrgustik

Maasikavõrk

NAD EKSISTEERIVAD AINULT SIIS, KUI KÕIK OSAD HÄSTI TOIMIVAD

Sääsevõrk

Võrkkott

Tähtkuju

Perekond

Võrkkiik

Raudteevõrgustik

Võrkpits

Suguvõsa

Tugivõrgustik

Kogukonnavõrgustik

Kudumid ja heegeldused

Ämblikuvõrk

Võrkpallivõrk

Võrksärk

Võrkturundus

Elektrivõrk

Veresoonkond

Müüdid võrgustikutööst

Võrgustikutööga seoses on levinud mitmed erinevad müüdid, mille üle koolitajad Koidu Tani-Jürisoo, Ene Velström ja Ene Kulasalu siin arutlevad. Oleme välja toonud ka mõned vanasõnad, mis võrgustikutöös piiravaks võivad osutada ja neid kommenteerinud.

MÜÜT 1: VÕRGUSTIKUTÖÖ VÕTAB PALJU AEGA JA ENERGIAT

Nii ja naa. Pooltargumendiks sellele väitele võiks pidada seda, et iga uus asi vajab harjumist ja harjutamist. See aga võtab aega ja energiat. Ja kuigi võrgustikutöö kui mõiste on Eestis olnud tuntud juba eelmisel aastatuhandel(!) ehk siis üle 15 aasta, siis võrgustikutöö kui efektiivne ja tõhus tööviis pole seda veel mitte. Kui oleme koolitustel selle väite üle lasknud arutleda, siis ütlevad grupiliikmed, et praegune olukord kinnitab järgnevat – inimesed ei tea, kuidas võrgustikku kokku kutsuda ega ka seda, mida täpselt edasi teha, kui inimesed on koos või kes kogu seda asja juhtima peaks. Poolt räägib ka kogemus, et võrgustikus liigub info aeglasemalt ning vastutus on kerge hajuma, kui inimesed pole võrgustikutöö teemisest huvitatud. Siis võibki juhtuda, et info ei liigu, kogunemistel ei teki konstruktiivset meeleolu, kogetakse ebameeldivaid emotsioone, ei jõuta lahendusteni või vastutuse selge jagamiseni.

Kõiges eelnevas ongi peidus võti – kui tahame, et võrgustikutöö aitaks kokku hoida aega ja energiat, siis tuleks kõike eelnevat vältida või ennetada. Selle asemel tuleks hoopis:

- Mõelda selgelt läbi, milles ja kellega tuleb võrgustiku kogunemise algfaasis kokku leppida. Kui kokkuleppeid pole tehtud, on keeruline hakata hiljem nende mittetäitmise pärast vastanduma.
- Mõelda ja rääkida omavahel läbi rollid ja vastutusosalad, info liikumise teed ja sagedus ning iga kohtumise lõpul sõnastada selged kokkulepped.
- Valida välja ja harjutada erinevaid meetodeid ja mudeleid võrgustikukohtumiste läbiviimiseks – selge metoodika aitab püsida konstruktiivsena ning viib suurema tõenäosusega heade lahendusteni.
- Mitte unustada “raamist-väljas-mõtlemist” ehk nagu on öelnud A. Einstein: “Ühtki probleemi ei saa lahendada sama teadvusega, mis selle on loonud. Tuleb õppida maailma uutmoodi nägema”.
- Lähtuda selgelt humanistlikest põhimõtetest – võrgustikutöö on mõeldud inimese hüvanguks ja moodustub inimeste vahel. See on peamiselt kõigi osapoolte koostöö abivajaja heaolu nimel.
- Kui tegu on spetsialistide ja kliendi lähivõrgustiku liikmete koostööga, on erakordselt oluline leida ühine keel nii sõnade tähenduse kui inimesi käivitavate emotsioonide mõistmise osas. Ebameeldivad emotsioonid takistavad edasiliikumist ja võtavad selleks

vajamineva tahte ja energia, meeldivad emotsioonid annavad jõudu ja lootusrikkust ka keeruliste olukordade lahendamiseks.

- Võrgustikuliikmete motivatsiooni saab käivitada soovitatavate tulevikuolukordade loomise ja lootusrikkuse säilitamise, mitte aga süütunde tekitamise või kohustuste pealepanemisega.
- Kliendi lähivõrgustikku tuleb suhtuda kui ressursi, mitte kui tüütusse lisatülisse, sest see võimaldab jagada vastutust ja spetsialistil end “töötuks töötada”.

Võrgustikutöö tõhususe kohta võiks kasutada ühe grupiliikme poolt öeldut: “Kui tahan kiiresti kohale jõuda, siis lähen üksinda. Kui tahan jõuda kaugemale, siis lähen koos teistega”.

Võrgustikutöö abil saab nii hoida kokku aega ja energiat.

MÜÜT 2: MÕJUTUSVAHENDITE KASUTAMISE EESMÄRK ON MUUTA NOORT

Ainuüksi väljend “muuta noort” on juba väär. Mitte keegi ei saa kedagi muuta vastu tema tahtmist. Eriti siis, kui see on seotud võimuga – mida rohkem võimu, seda vähem mõju.

Võimuga mõjutamisvahendeid õnnestub rakendada juhul, kui mõjutatav on hirmul oma elu pärast või sellest muutusest saadav kasu on turuväärtuslik. Väärtuslikkust aga siin tagada ei suudeta, samuti ei taheta noorelt tema elu võtta. Seetõttu viitab väide “mõjutusvahendite kasutamise eesmärk on muuta noort” valele eeldusele. Me tahame, et noor alluks mõjutustele ja muudaks nii oma käitumist. Tema olemusel pole aga midagi viga. Tihti on kuulda, et paljudes asjades on ta tubli, asjalik, korralik, sõbralik, abivalmis. See on tal

võimalik siis, kui meie, täiskasvanud võimaldame seda oma paindliku käitumisega. Meie enda käitumise muutmine viib noore oma käitumise muutmisele. Seepärast on oluline tegeleda täiskasvanute käitumise ja tegevuse parendamisega ja nende kompetentsuse tõstmisega. Selle asemel, et rakendada näiteks noorele ühiskondlikult kasulikke tööd, peaksime seega mõtlema, kellel on selle noorega probleem ja kuidas see probleemiomanik saab oma tegevust või käitumist muuta selliselt, et noorel oleks võimalik vastata sellele kohasel ja oodataval viisil. Mõjutusvahendite kasutamise eesmärk on hetkel suunatud valele objektile. Võttes arvesse, et tegemist on noorega ja tema psüühika on veel vastuvõtlik keskkonna muutumisele (kaasa arvatud täiskasvanute käitumine), siis ei diagnoosita ka lastel ja noortel isiksuse häireid, vaid ainult psüühikahäireid.

MÜÜT 3: ÕPETAJATE JA SPETSIALISTIDE KOOSTÖÖ ONGI VÕRGUSTIKUTÖÖ

See võib nii olla, kui on olemas võrgustikujuhtide vahepealsed kokkusaamised, et arutada, kuidas võrgustikutööga paremini edasi minna. See ei ole nii, kui võrgustikutöösse ei kaasata perekonda ehk lapse lähivõrgustiku liikmeid ja ideaalis ka last ennast. Kõigi perekonnast kaugemate spetsialistide esitatud küsimus lapsekeskses võrgustikutöös võiks olla: mida me saame teha selleks, et lapse lähivõrgustiku liikmed saaksid muutuda tast toetavamaks? Sellele küsimusele ei leia vastust ja toimivat lahendust pereliikmeid kaasamata – sellisest koostööst võrgustikus selguvad tegelikud vajadused, mida muuta, keda on lähivõrgustikku juurde vaja, kus teda leida jne.

MÜÜT 4: VÕRGUSTIK PÕHINEB ISIKLIKEL TUTVUSTEL

Kuigi üldiselt arvatakse, et see ei peaks nii olema, siis paraku praktika kinnitab seda, et kui üks spetsialist leiab, et tema juurde jõudnud laps või perekond vajab lisaabi, siis helistab või kirjutab ta ikka mõnele tuttavale spetsialistile. Ühest küljest tuleneb see usaldamatusest – oleme elus kokku puutunud mitmete professionaalidega, kelle ametioskuste tase ei ole tasemel (“Kergem on, kui ma tean, kellega ma asju ajan”, “Ma soovitan ikka ainult inimesi, kelle peale ma ise võin kindel olla”). Teine, mõtlemapanevam külg on see, et meie kogemus erinevates kohalikes omavalitsustes näitab, et spetsialistid, kes samades valdkondades tegutsevad, lihtsalt ei tunne üksteist ega tea teiste spetsialistide võimalusi. Näiteks ei olda kursis sellega, mida teeb kriminaalhooldusametnik või millised võimalused on noorsoopolitseinikul või noorsootöötajatel. Koolis ja teistes asutustes töötavate spetsialistide vahel puudub loomulik ametialane suhtlemine. Kui puudub info ja koostöö, on kerged tekkima oletused ja süüdistused (“Ega need psühholoogid ei oskagi midagi teha...”, “See sotsiaalpedagoog otsib ainult odavat populaarsust, laseb lihtsalt lastel vahetunnis oma kabinetis laua peal kõõluda” jne)

See on olukord, mis vajab kindlasti muutmist, sest nii tunnevad kõik end üksinda, lootus on kerge kaduma ning riskikäitumisega noor võib võrgustikusilmade vahelt lihtsalt läbi kukkuda. Kui spetsialistid õpivad tegema rohkem tõelist koostööd, siis tekib nende vahele ka professionaalne usaldus, mis on nagu põhjatu allikas, kust saame alati eluks vajalikku puhast vett ammutada.

MÜÜT 5: MIDA ROHKEM SPETSIALISTID NOORT MÕJUTAVAD, SEDA VÄHEM VÕTAB VASTUTUST PEREKOND

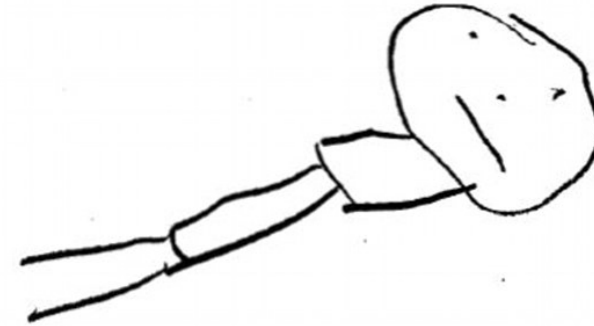
Kes juhivad seda firmat, mida nimetatakse perekonnaks? Tavaliselt saaks sellele vastata, et seda juhivad kas ema või isa või hoopis mõlemad. Me ei eelda, et perekonnas vastutavad lapsed. Me tegeleme lapse või noorukiga – õpetame talle paremaid suhtlemisoskusi, arendame tema eneseteadlikkust, eneseregulatsiooni, empaatiat. See võib aidata tal paremini seista oma jalgadel. Kuid laps kui sotsiaalne roll eeldab omakorda ka vastasrolli ehk lapsevanema olemasolu. Muidu ei saaks laps olla lapse rollis. Ühest küljest on hea, kui me arendame tema toimetulekut. Samas ei tohiks me unustada arendamast seda keskkonda – perekonda – kus laps kasvab ja areneb ning oma rolli tõttu viibib. Seni oleme me pigem perekonnalt vastutust ära võtnud, kuulutades nad toimetulematuks. Oleme keeruliseks pidanud perekonna arendamist, põigeldes selle eest partnerite tahtetusega, nende ebakohase käitumisega, vajalike vahendite ja töötajate vähesusega. Seepärast tundub lapsega tegelemine mõttekam, asjakohasem. Perekoolid loodi maailma seepärast, et lastepsühholoogid said aru, et laste nn korda tegemine ei aita neid, kui perekond ise ei muutu. Kui ühiskonnas kasutatakse laste mõjutamisvahenditena võimu (nt erikooli saatmine, ühiskondlik töö, kohustus kodus olla ja koolis käia jne), siis jääb lapsevanemal vastutust väga palju vähemaks. Vanem saab kuulutada “suurt tõde” – isegi võim ei saa tema lapsega hakkama, saati siis tema. Seni kuni lasteaias ja koolides otsustakse lapsi puudutavates küsimustes lapsevanemaid kaasamata, oleme juba võtnud suure hulga vastutusest nendelt ära. Ja siis soovime seda vastutust neile tulutult tagasi anda, sest

üksi tegutsedes lõpeb jõud ja innukus. Spetsialistide ja perekonna koostöö eeldab võrdväarsuse pakkumist ja aktsepteerimist, avatust ja hoolimist, järjekindlust ja usaldust. Seda kõike kokku nimetatakse sotsiaalseks soojuseks.

MÜÜT 6: ABI PALUMINE TEISELT SPETSIALISTILT NÄITAB, ET INIMENE EI TULE OMA TÖÖGA TOIME

Ei näita. Abipalumine näitab, et inimene tahab leida paremat lahendust, kinni kiilunud olukorrast õppida, omalt poolt tehtut reflekteerida, saada tagasisidet ja teise inimese abil saada tagasi oma spontaansus ning enesekindlus. Endale mitteõnnestumise lubamine, selle tunnustamine ja vestlusel kolleegiga, kovisioonis või supervisioonis lahendus(t)e otsimine võiks olla meie mõtteviisi ja töökultuuri osa – oleksime kõik tervemad ja rõõmsamad ka enda ning kolleegide edude üle. Ilmselt annaks see head eeskujuga jännis lapsevanemale, kes saaks vabalt oma muret ja läbikukkumist tunnustada, kartmata hinnanguid ja hukkamõistu. Nii tunneksime ennast ilmselt kõik sobivamana nii isiklikes kui tööalastes rollides ning suhteolukordades.

VANASÕNA - UHKUS AJAB UPAKILE JA PILL TULEB PIKA ILU PEALE

Ega täpselt ei tea, mida vanad eestlased just uhkuse ja pika ilu all mõtlesid. Kuid meie kultuuris on väga levinud eelarvamus, et positiivsele keskendumine ja tunnustamine rikuvad lapse ja noore ära. Kui palju ikka öeldakse lapsele: “Ma imetlen sinus...”, “Ma olen õnnelik, et sa...”, “Mulle meeldib, kuidas sa...”, “Ma olen tänulik, kui sa...”. Sellist hullu “ameerikalikku” kommet ei taha üle võtta ei õpetajad koolis ega lapsevanemad kodus.

On normaalne, et laps peab olema tubli, tark ja muidu ideaalne. Mis selle eest ikka kiita. See ei ole meil ju kombeks. Paraku tähendab see seda, et lapsed saavadki enda puhul teadlikuks just sellest, mida nad ei oska ehk enese ebatäiuslikkusest. See langetab nende enesehinnangut ning nad peavad hakkama end upitama ülbe või väljakutsuva käitumisega. Kui neile mitu korda päevas korratakse, et oled laisk, lohakas ja häbematu, siis on see ühel hetkel minapildi osa ja pole üllatav, et sellist käitumist hakataksegi kordama. Mahategemine viib ka selleni, et lapsel ei kujune välja oskust end motiveerida, ta käivitub kas hirmu, ärevuse või süütundest väljakasvanud

kohusetunde ajal. Ta ei õpi seostama oma tegusid soovitatavate tulemuste või oma arenguvajadustega ning teeb asju ainult siis, kui “peab”. Eriti riski sattunud või ebakohase käitumisega noored pole enda kohta kunagi kuulnud siirast tunnustust või tänu ning seetõttu ongi neid lihtne manipuleerida kamba liikmetena või kriminaalsete täiskasvanute käsutäitajatena.

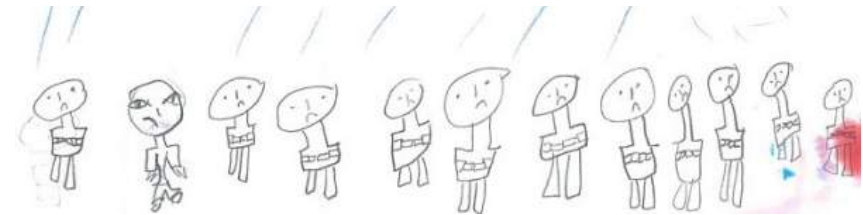
Reet Hiemäe raamat “Eesti kaitsemaagia” kirjeldab seda, kuidas kiitmist samastati juba ennemuistsetel aegadel sandi sõna ja halbade tagajärgedega ning kuidas lapse kiitjat tuli kiiresti söimata. Tsitaat raamatust: “Kiitmise või sajatamise võimalik kahjulik mõju tühistati muuhulgas rituaalse söimu abil, milles enamasti mainiti ekskrementide ja genitaale. Lisaks verbaalsetele roppustele tagas kaitse paljastatud taguotsa näitamine või vähemradikaalses vormis ka salaja tagumiku sügamine.

Lastele mõjus väga ruttu sant sõna ja kuri silm. Kui kiitjale kohe vastati, kas kuuldavalt ehk salaja: “Laku perset!”, siis see võttis kurja mõju ära. Öeldi ka: “Sitta sulle suhu, soola silma, paska sulle paremasse lõuga!”. Siis võis julge olla, et haigus külge ei hakka. ERA II 129, 472 (4) Märjamaa khk (1934–1936)”.

Lisaks sügavalt ajaloost ja kultuurist pärit kahjulikele uskumustele võib öelda ka seda, et kahjuks ei osata kiiduväärset märgata ja kui märgataksegi, siis ei osata seda öelda. Hinnaguline ja mittemida-giütlev kiitus (“Küll sa oled tubli”, “Sina oled ju alati andekas”) ei ole tõesti see, mida siinkohal propageerida. Kuid lapsi ümbritsevad täiskasvanud võiksid õppida sõnastama tunnustavaid mina-tea-teid (näiteks T. Gordoni raamatu “Tark lapsevanem” abiga) ning

harjutada end tähelepanu pöörama õnnestumistele ja nende üle siirast rõõmu tundma.

Iga inimene, aga ennekõike kasvav laps ning veel küpsemata nooruk, vajab hoolt, tähelepanu ja tunnustust. Terve ja stabiilne enesehin-nang on heaks aluseks tervele ja stabiilsele elule.

VANASÕNA - KES KANNATAB, SEE KAUA ELAB

Selleks, et kaua elada, on vaja rahulolu enda ja maailmaga. Sõnal “kannatama” on mitu tähendust. Ühest küljest tähendab see, et inimene tuleb toime elu keeruliste ja raskete olukordade seletamisega nii, et selle abil tuleb lootusrikkust juurde. Teisel juhul peetakse ennast süüdlaseks ja kannatatakse karistuseks, mistõttu suureneb lootusetus ja rahulolematuse veelgi. Kannatamine viitab ka raskest olukorrast läbi minemisele, enda proovile panemisele selleks, et saada parem tulemus, milles inimene ennast kokku võtab ja ületab isegi enda poolt oodatava tulemuse. Kannatamine tähendab ka hambad ristis üle elamist ja sellega kaasnevad muudatused emotsionaalses sfääris ja käitumises. Tekib rahulolematust enda ja maailmaga. Kuid inimesed ei pea kogema viimasena kirjeldatud kannatamist. Eriti lapsed ja noored. Selline kannatamine mõjutab nende psüühikat. Laps ei pea kannatama perekonnast lähtuva häbi käes, koolikiusamise või kodukiusamise käes või hoopis ühiskonnas toimuva pärast.

Noorsootöö võtmeküsimus peitub lapse ja noore lähisuhtevõrgustiku koostöös

Kolme omavalitsuse koostöö noorsootöö ja kuriteoennetuse valdkonnas toetab ja arendab kihelkondlikku võrgustikutööd ning kinnitab – noored ei ole hukas.

KIHELKONDLIK KOOSTÖÖ TOOB KOKKU KOLM OMAVALITSUST

Kesk-Eestis saavad kokku kaks maakonda: Järvamaa ja Viljandimaa. Just nendel piiripealsetel aladel toimetavad Imavere ja Kõo vald ning Võhma linn. Nende ühenduskohaks on ajalooline kihelkond, mille piirides toimetab ka tänasel päeval EELK Pilistvere kogudus. On üsna kõnekas, et maakonnakeskuste mõttes ääremaadeks jäänud alad on omavahel aktiivses kultuurilises ja kogukondlikus läbikäimises. 2014. aasta kevadel koostati ühisprojekt programmis “Riskilapsed ja noored”, mille taotlusvoorus “Kogukondlikud kuriteoennetuslikud algatused” esitas Imavere vald konkursile koostööprojekti “Kogukond

märkab, toetab, abistab”, mis sai ka tegutsemiseks rahastuse. Vald-kondliku koostöö eellugu on aga pikem kui hetk, mil härjal sarvist haaravad inimesed laua taha istusid ning pead tööle panid. Väikevaldade vahemaad ei ole tegelikult suured ja aktiivne noorte liikumine ning ühisüritused tõid noortega tegelajate ette fakti – pole olemas meie-teie noori, kõik noored ongi meie kõigi noored. Just kogukonna ühine vastutus on hoida noorte kasvamisel pilk peal ja kaasa aidata ning toetada hetkel, kui on vajadus abi järele.

KAS OSKAME HOOLIDA?

Projekti sisuline eesmärk on kaasata hooliva kogukonna mudeli järgi koostöösse kõik lapse ja noore lähisuhte võrgustiku osapooled ning töötada just lapse ja noore huvidest lähtudes. Ettevõtmise tulemusel peaksid tööle hakkama nii kohalikud võrgustikud omavalitsustes kui ka suurem kihelkondlik koostöövõrgustik, et noorsootöö teemat üldisemale tasandile tõsta ja valdkondlikke spetsialiste

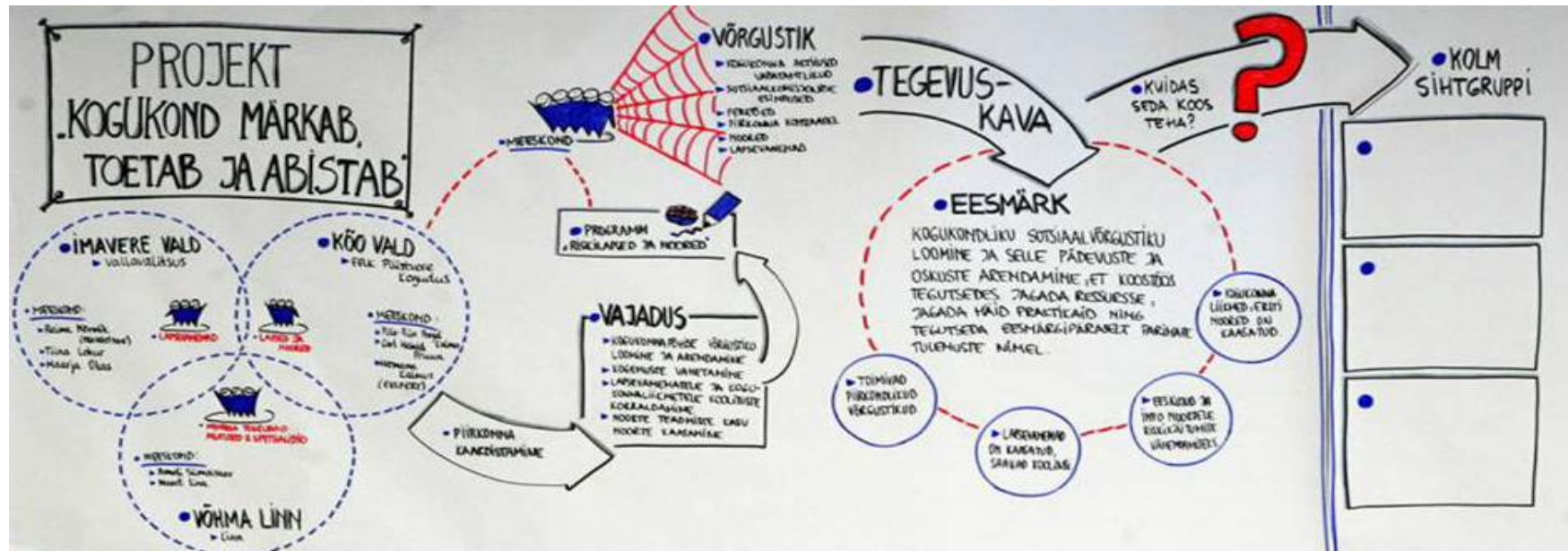
– sotsiaaltöötajaid, õpetajaid, huvijuhte, vabaühenduste ja koguduse noortejuhte – omavahel kokku viia ning neid omakorda teadmisi ja kogemusi jagama suunata.

Eriline koht võrgustike loomisel-hoidmisel on enda ja teiste väärtustamisel ning hinnanguvabal suhtlemisel. Koolituskeskses ühiskonnas võib kergesti tekkida olukord, kus me aina ootame seda õiget terakest, mis “pildi” lõplikult klaariks lööks, selmet rahulikult kokku tulla ning teiste õpetamise asemel kogemusi jagades ise õppida.

On oluline meeles pidada, et igal osapoolel on oma lähtekoht ning õigus oma arvamusele. Küll aga saame õppida seda, kuidas oma arvamust avaldada või hoiakut väljendada. Nii saavadki teemades kaasa rääkida õpetajad, lapsevanemad ja koolipidajad, aga ka noorsootöötajad ning vabaühendused, mis panustavad noortetöösse.

NOORED ESIRINNAS

Siinkohal peame tunnistama, et muna õpetab kana. Esiteks, see koostöötase, mida meie täiskasvanutena praegu harjutamas oleme, on noortel juba saavutatud. Kolme piirkonna vahel toimivad ühised ettevõtmised, mis on algatatud või läbi viidud noorte endi poolt. Sisuteemaga noorteõhtud, öökool, tänavatantsu treeningud tõmbavad kokku kihelkonna noored vanuses 12-26. Pilstvere koguduse poolt lisandub veel töökasvatus, mis hooajati kaasab üle viiekümne noore. Siiski vajatakse täiskasvanu tuge ja peggeldust. Seda lausa küsitakse! Projekti väljakutseks on 18+ noore koolitamine vastutuse võtmiseks kogukonnas, kas noortelaagri kasvatajana või teenusepakkujana lastehoius, et lapsevanemad saaksid võimaluse osaleda projekti täiskasvanutele mõeldud tegevustes-arutlustes ja kogemuskohvikus.

KÕIK LÄHEB LEPASE REEGA?

Ei lähe. Katsumused on ikka needsamad, mis iga uue ettevõtmise käivitamisel – vanalt rajalt uuele astumine on valulik ning mugavustsoonist väljatulek on pingutus. Valus pingutus. Aga ka oskamatus sisse astuda teise kingadesse ja proovida neis kõndida.

Ehkki teadvustame mitmel tasandil, kui oluline on sellises võrgustikuprojektis kommunikatsioon ja info edastamine, avastame nii mõnelgi hetkel, et poolik väljendus või mõistetest erinev arusaam tekitavad infomüra, mida hiljem on keeruline maandada.

Siiski oleme lootusrikkad ja pusime edasi. Täna juba kogemuse võrra rikkamad kui eile. Loodame oma tehtud samme ja kogemusi võrdlema minna ka Islandile, kus on kogukondlikku võrgustikutööd süstemaatiliselt arendatud väga tulemuslikult.

Pille-Riin P. Kalmus,

Projekti „Kogukond märkab, toetab, abistab“ meeskonnaliige

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

JUSTIITSMINISTEERIUM

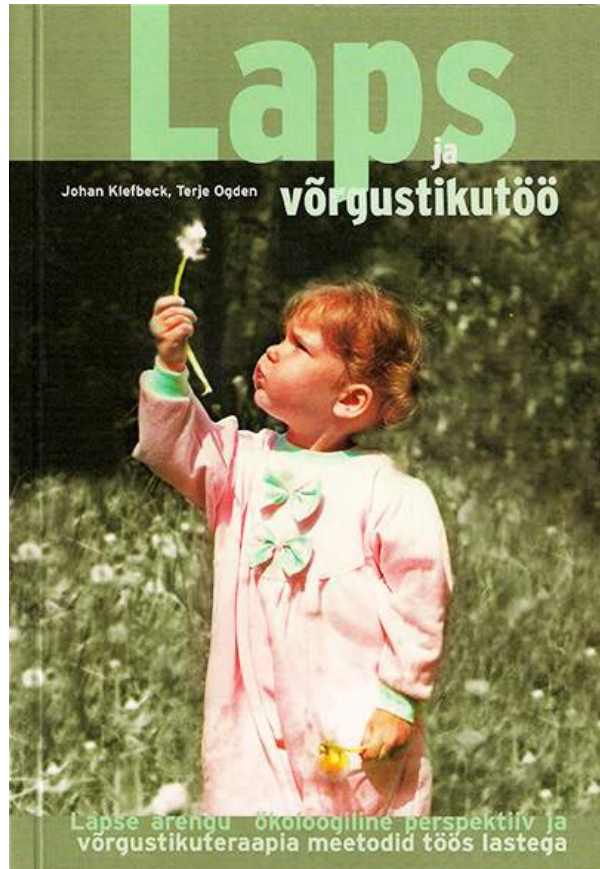
SOTSIAALMINISTEERIUM

Projekti toetab Justiitsministeerium läbi EMP programmi “Riskilapsed ja noored”

Laps ja võrgustikutöö

Lääne ühiskond on tuntud oma lapsesõbralikkuse poolest, sageli räägitakse, et "lapsed on meie tulevik". Selliste sõnadega algab Johan Klefbecki ja Terje Ogdeni raamat "Laps ja võrgustikutöö".

Miks siis valitsevad ühiskondades ikka veel sellised väärtushinnangud, mis ei võimalda kõikide laste ja noorte arengut ning heaolu? Kuidas meie, täiskasvanud saame luua selliseid tingimusi, kus iga riski sattunud laps ja noor saaks täiskasvanute poolt sellist toetust, mida ta väärib ja vajab, mitte eemaletõmbumist, hukkamõistu ja näpuganäitamist.

Miks kogevad sotsiaaltöötajad, lastekaitsjad, õpetajad ja terve hulk teisi spetsialiste ülekoormatust, üksindust, lootusetust ja pettumust?

Miks jäävad vanemad eemale koolist ja hoiavad kõrvale koostööst spetsialistidega ning tunnevad end tegelikult alaväärsena ja mittemõistetuna?

Käesolev raamat räägib võrgustikutööst, sellest, kuidas Norras, Rootsis ja Soomes kaasatakse peale nooruki pere ja sugulaste ka naabreid, sõpru, koolikaaslast. Võrgustikutöö võimaldab laialipillatud ressursid kokku koguda, luua ja käivitada inimestevahelised koostöövormid.

Autorid selgitavad lahti Urie Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemiteooria, mis annab mitmeid praktilisi näpunäiteid, kuidas süsteemide omavaheliste suhete mõistmine aitab ennetada riskikäitumist

ja laste riski sattumist. Lugeda saab sellest, kuidas on seotud inimese sotsiaalvõrgustik (perekond, sugulased, sõbrad, töö- ja koolikaaslased, naabrid) ning tema tervis, sh psüühilised haigused. Saab õppida, kuidas koostada võrgustikukaarte ja abinõude kava ning mõtiskleda, miks on käitumist nii raske muuta.

Raamatut tasub lugeda ka neil, kes võrgustikutööst juba ammu teavad, sest Eesti oludes piirdub võrgustikutöö paraku tihti spetsialistide ümarlaua kokkutulekuga, kus võetakse vastu otsused, mille täitmise järjepidevaks toetamiseks tihti kellelgi enam aega ei jätku. Lapse lähivõrgustiku tegelik kaasamine pikaajalisse koostöösse on praktikas üsna võõras teema, see tundub spetsialistidele võimatu ning tekitab küsimuse, kes ja millal peaks seda tegema. Raamatust leiab konkreetseid näiteid lapse lähivõrgustiku kaasamise kohta – võrgustikumeeskond kutsub võrgustikukohtumisele peale erinevate spetsialistide ja alkoholiprobleemiga lapsevanemate ka näiteks vanemate naabri, töökaaslase, sõbrad, lapse treenerid jt. Räägitakse võrgustikukohtumiste ülesehitusest ja dünaamikast ning isegi inimestevahelistest dialoogidest. Lugeda saab ka näidet, kus kriisi sattunud inimese ümber koondus 40-50 inimest (sõbrad, sugulased, naabrid, töökaaslased).

Ajal, kui riikidesisene ja -vaheline liikuvus on kasvanud ja perekondade püsivus vähenenud, on paljude inimeste jaoks tähtis leida oma ellu tuge võrgustikutöö mõtteviisi ja metoodika rakendumise abil.

Raamatu on tõlkinud ja välja andnud SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus 2001. aastal.

Uurisime Avatud Meele Instituudi koolitajatelt Koidu Tani-Jürisoolt, Ene Velströmilt ja Ene Kulasalult, milline seisukoht neid käesolevas raamatus köitis.

KOIDU TANI-JÜRISOO: LEBENSWEIT JA SYSTEMWEIT

Need kaks terminit pälvisid minu tähelepanu juba esmakordsel lugemisel. Maakeeli tähendavad need elumaailma ja süsteemimaailma ning paarisrakendina on neid kasutanud Jürgen Habermas. Kui varem toetas inimesi probleemide puhul eelkõige elumaailm (sugulased, külaühiskond, naabrid), siis nüüd on heaoluriikides tasakaal nihkumas järjest enam teenuseosutamise poole. Lapsi hoiavad lastehoiuteenust osutavad asutused, mitte vanavanemad ja enamike probleemide puhul eeldatakse pöördumist just teenuseosutaja poole.

Mis seda võõrandumist soodustab? Iseenesest ei ole ju ei professionaalsuses ega teenuseosutamises midagi halba.

Võõras keel

Asutustes on käibel professionaalidele mõistetav erialakeel ja sellised sõnad-mõisted, mis tihti erinevad kliendi omadest. Oleme kohanud palju nõutuid ja vihaseid lapsevanemaid, kes on tundnud end alandatu ja oskamatuna (nt alaealiste asjade või koolikohustuskomisjonis, psühhiaatri või sotsiaaltöötaja juures). See ei tulene mitte spetsialistide pahatahtlikkusest, vaid vähesest teadlikkusest selle kohta, et kliendi elu kulgeb teises maailmas ning ta ei suuda meelde jätta palju võõrast infot (eriti emotsionaalse pinge seisundis). Selleks, et

olla kontaktis ja kaasata klient elusüsteemi, tuleb rääkida nendega ühises keeles, mitte ainult terminite mõttes, vaid eelkõige usaldussuhte saavutamise osas. Selleks tuleb ennast treenida mõistma ka näiteks inimeste tahtejõuetust, erinevaid eluväärtusi, teistsugust loogikat ning õppida aktiivselt kasutama kuulamisoskusi, eelkõige teise inimese emotsioonide empaatilist tagasipeegeldamist.

Palju erinevaid ametnikke

Perekonnaliikmetel on raske eristada kõiki ametnikke, kes nende „juhtumiga“ (nende eluga!) tegelevad. Need on kõik ühe süsteemimaailma osad ja kui inimest suunata ühe spetsialisti juurest teise juurde (ja igaühe puhul peab ta oma looga alustama algusest), tekib tal tühjuse ja lootusetuse tunne. Halb on ka see, et lähivõrgustiku liikmed võivadki hakata arvama, et ametnike kompetents on nende omast suurem ja seetõttu peavadki spetsialistid rohkem vastutust võtma nende elu ja toimetuleku eest, nende järeltulijate toetamise eest jne. Mida rohkem süsteemimaailm sekkub, seda enam väheneb inimeste kontakt elumaailmaga

Oluline on leida nende kahe maailma vahel sisuline dialoog. Tore oli lugeda näidet Soome Keropudase psühhiaatriaigla kogemusest. Haiglas otsustati, et kõik ainult personalile mõeldud ravikoosolekud jäetakse ära ning haigete juhtumeid hakatakse arutama ainult koos haige endaga ja tema lähedaste juuresolekul. Kui patsiendi kohta tehti otsus, sündis see vaid tema enda ja ta perekonnaga koos. Patsiendi lähivõrgustikku suhtuti kui tervenemisprotsessile kasulikku ressursi ja mitte kui lisatülisse.

Minu unistus on, et selline suhtumine jõuaks kooli, lasteaeda,

lastekaitse, tervishoiu ja sotsiaaltöö valdkonda. Mäletan siiani ühe oma Hamburgi Waldorfpedagoogika Seminari õppejõu soovitus hea koolikliima hoidmise kohta. Ta ütles: “Kui te räägite õpilasest või lapsevanemast või teisest kolleegist, siis tehke seda nii, nagu ta oleks siinsamas juures.”

Kui tahame Systemwelt´i ja Lebenswelt´i lähendada, siis ta peakski olema siinsamas juures.

ENE VELSTRÖM: VÕRGUSTIKUTASAKAAL

Võrgustikukohtumiste tulemuslikkuse tagab tasakaaluteooriaga arvestamine:

- Iga probleemiga seotud inimese kõrval on teda toetav isik lähivõrgustikust
- Probleemiga otseselt seotud osaliste ja kaudsemalt seotud osaliste arv võrgustikukohtumisel on tasakaalus
- Lähivõrgustiku liikmete arv ei jää alla ametiisikute ja spetsialistide arvule

Tasakaaluteooria on välja töötatud Mount Tom´i võrgustikumeeskonna poolt 1980. aastatel.

Kuid miks tasakaaluteooria mulle oluline on?

Eestis seni valitsenud praktikas asub riski sattunud lapse ümber enamasti tegutsema ametnikevõrgustik ja pereliikmed jäetakse pigem kõrvale, sest nad on passiivsed, ei vasta ametnike ootustele jne. Ametnike selline tegutsemine ei too aga soovitud muutust – last

ja perekonda kaasamata tunnevad nad ennast veelgi „sobimatuna“. Tasakaaluteooria rakendamine on tõhusa võrgustikutöö üks võtmetegevustest, kuna siis julgevad mõlemad osapooled, eriti lähivõrgustiku liikmed, välja tulla oma seisukohtadega. Siin ei mängi rolli ka võrgustikumeeskonna suurus – protsessile suunatud tööd on võimalik teha ka väikese liikmete arvuga võrgustikukohtumisel.

**ENE KULASALU:
IGA KOMPETENTSUSE JAOKS ON
OLEMAS OMA VÕRGUSTIK**

Minu jaoks on selle raamatu kõige olulisem sõnum päris raamatu lõpus olevas peatükis: “Koostöö aluseks on lähenemine võrgustikutööd ja kompetentsust silmas pidades”. Selles rõhutatakse asjaolu, et lapse toetamisel on kõige tähtsam pöörata tähelepanu just tema perekonnale ja sotsiaalvõrgustikule, sest nemad on kõige lähemad ja igapäevaselt lapsega kokkupuutuvad inimesed.

Lapse lähivõrgustik on tähtis

Me ei saa last tema võrgustikust ja perekonnast eraldada ja teda nõ väljast korda teha, kuid me saame tegeleda lapse lähivõrgustiku arendamisega, nii et laps saaks nendelt vajalikul määral tuge. Kui see võrgustik pole aga tööle hakanud, siis tuleb teha kõik võimalik selleks, et see käivituks ja kui see on millegipärast oma töö lõpetanud, siis tuleb see taaskäivitada. Seda saavad teha just kogukonna lastekaitstjad, sotsiaaltöötajad või hoopis keegi muu, kes on valitud seda protsessi juhtima. Nemad moodustavad oma võrgustiku selleks, et toetada inimest, kes tegeleb lapse lähivõrgustiku loomise ja tööle saamisega. Nende inimeste professionaalsetest oskustest oleneb, kui hästi see protsess käivitatakse. Oma võrgustikus olevaid

takistusi analüüsid saavad just nemad teha ettepanekuid enda tegevuse parendamiseks (isiklike oskuste täiustamiseks ja kohalikku elu puudutavate otsuste ja määruste loomiseks, muutmiseks ning täiustamiseks). Seda kõike nimetatakse esimeseks lähenemiseks.

Tähtis on arendada lapse kompetentsust

Teine lähenemine on seotud kompetentsuse mõistega. Laps kuulub iseenda võrgustikku ja see võrgustik peaks igati toetama lapse edenemist, tema pädevuste arendamist just nendes oludes, kus laps parajasti viibib. Laps peab saama pädevaks selleks, et igapäevaselt hakkama saada. Tal on vaja teadmisi, oskusi, võimekust, eneseteadlikkust, enesekindlust, suhtlemisoskusi ja hoiakuid, mis soodustavad probleemide lahendamist ja ühiskonnaliikmena toimimist. Lapse võrgustikeks saab lugeda perekonda, sugulasi, klassi, huviringe, naabreid ja sõpru. Nende sees on erinevat tüüpi kompetentsused, mis võimaldavad lapsel areneda mitmekülgsest. Siin tuleb aga arvestada erinevate kultuurinähtustega.

Kõige olulisem on tõsta lapse emotsionaalset ja sotsiaalset kompetentsust – teadlikkust iseendast, enda nägemist optimistlikus võtmes, enesereguleerimise suutlikkust, kuulamise ja kõnelemise oskusi, et oleks võimalik ennast esitleda just sellisena, nagu on sel hetkel keskkonnas kohane. Samuti on vaja suurendada empaatiavõimet, isetut hoolimist, lugupidamist, arusaamatuste ja tülide vahendamise ning lahendamise oskusi, eesmärgistamise ja õpioskusi jne. Väga tähtis on see, kuidas lapse pädevust arendavad perekond ja klassikaaslased ning kuidas õpetajaskond neid selle sees juhivad, samuti see, kuidas sellele aitavad kaasa sõpruskond, nende vanemad, huviringi kaaslased ja juhendajad, naabruskond ning ka sugulased.

Kuidas vältida väikelapseas riskikäitumisele alusepanemist?

ESIMESE MAAILMA MÕJU

Väikelaps on usalduslik ja õpib usaldama maailma. Kõike, mis maailmast tuleb, tõmbab ta valimata ja takistamata enda sisse. Ta usaldab ja usub. Usaldab enda mittetoimetuleku maailmale, kartmata selle eest karistada ja haavata saada.

Kõige selle võtmeks on tema niinimetatud nunnu olek, mis käivitab täiskasvanute aju hoolitsemiskeskuses neurotalituse. Maailm on ema-isa, vanaema-vanaisa, õde-vend. Kuid maailmas on ka muud, kellega-millega laps kohtub ja suhtleb. See maailm läheb päev-päevalt laiemaks ja sinna ilmub järjest rohkem teisi. Kuidas lapsel tulevikus juurde tulevate teistega läheb, oleneb sellest, milline on tema esimene maailm emaga ja ema-isaga. Nende füüsiline ja psühholoogiline kohalolek lapsega suhtlemisel, nende hellitused ja puudused, nende sõnavararohkus, nende eluinnukus ja tarmukus, nende üldine rahulolu maailmaga laiemalt, nende liikuvus ja imetlusvõime. Kõike seda seob kokku tasakaalukus.

Uuringud näitavad, et riskikäitumise aluseks on lapse vilets keeleoskus ja mõtlemisvõime. Mõlemad on seotud ajutegevusega. Sotsiaalselt tõrjutud ja vaesematest peredest pärit laste hulgas on rohkem neid, kes satuvad riskikäitujaks ühiskonnas. Ja selle põhjuseks on

ajutegevuse passiivsus. See oleks nagu nupust maha keeratud. Kaas-aegsed vanemaprogrammid peavad aitama toimetulekuraskustes peredel ületada tekkinud stressi. Seda seepärast, et juba magav imik magab nii pindmiselt, et võtab väljast vastu seal leiduvat infot, kaasa arvatud hetkel valitsevat õhustikku. Kui vanemad on ärevad, kurvad, lootusetud, siis teab seda ka imik. Rõõmsameelsus ja eluinnukus on last toetav tegur.

LAPSEVANEMATE VÕIMALUSED

Vanematele on vaja õpetada ka seda, kuidas last hellitada, puudutada, kallistada ja imetleda. Kui me mõtleme sellele, kui paljud praeguste laste vanavanemad on sellest pidanud ilma jääma, siis pole nad teadlikult seda ka oma lastele jaganud. Pigem on see olnud põlgust väärt, sest last tuli kasvatada moraalselt tugevaks ehk tundetuks. Vanemaid julgustatakse oma lapsele rohkem tähelepanu pöörama, temaga rohkem aega koos olema, samuti lapsega pikemalt rääkima ja laiemat sõnavara kasutama. Uuringud ütlevad, et heal järjel olevas peres räägitakse keskmiselt 2153 sõna tunnis. Toimetulekutoetusest elavas peres aga 616 sõna. Lapse neljandaks sünnipäevaks on vahe 30 miljonit sõna. Kui lapse kõne on halvasti arenenud, on tal raske suhelda, ennast väljendada ning ta saab tõrjutuks või väljendab

ennast kehaliselt – seda tõlgendatakse kakluse, ebaviisakuse jm riskikäitumise algetena. Nendel lastel, kellega vanemad räägivad palju, on IQ paremini arenenud ja nad saavad koolis olla edukad. Huvitaval kombel ei asenda seda ei televisioon ega arvuti. Keel kujuneb ainult otsekontaktis täiskasvanutega, samuti nagu mõtlemine ja emotsionaalne areng, sealhulgas motivatsioon. Selle avastuse on teinud Washingtoni Ülikooli teadlased. Lapsevanemate enda sõnavara laiendamine ja lapsega rääkimine (jutustamine, lugemine, arutlemine) on väga oluline riskikäitumise ennetamisel. Ja seda juba lapse esimesest eluminutist alates (veel parem kui looteeast alates).

Oluline on aidata lapsevanematel rikastada erinevate olemasolevate vahenditega lapse arengukeskkonda nii, et see arendaks mõtlemist. Igas kodus on olemas plastpudel, võti, paber, pliiats ja kauss veega – laps saab nende abil katsetada, mis vajub põhja ja mis ei vaju. Enne katset saab temaga arutleda, milline neist võiks esimesena põhja vajuda ning pärast katset tulemused läbi analüüsida. Samuti on kodudes olemas sool, lusikas ja kahvel – nende abil saab jällegi läbi viia katse, mis näitab, mille abil saab soola kõige lihtsamalt tõsta ühest tassist teise ja jälle arutleda, millepärast see nii on. Just mõtlemise arendamine jääb tihtipeale kõngu. Laps ei õpi prognoosima, aga seda on vaja tulevikus, et ära hoida riske põhjustavaid suhteid, käitumisi. Laps ei õpi nägema ka põhjus-tagajärg seoseid – mis on mille tagajärg – nii aga ei arene seostamisoskus välja. Samas, selleni peab laps jõudma juba enne, kui kooli läheb.

Vanematele tuleb õpetada laste tunnustamist nii, et temas kujuneks eneseteadlikkus, mitte aga reageerimine hinnangule. Selleks on vaja arendada vaatlusvõimet, et lapse edenemist märgata ning

oskust seda edenemist imetleda ja sellest vaimustuda. Vanem peaks mõjutama ka lapse eneseregulatsioonivõimet ja teadma seda, millised võtted on sobivad kodus kasutamiseks just väikeste lastega, kes on alla nelja-viie aastased.

RAUDRÜÜ TEKE

Kõik need ema-isa tegevused hoiavad last liialt vara “selga tõmbamast püsthoidvat raudrüüd” ehk teisisõnu käivitamast psühholoogilisi kaitseid. Apaatia ja passiivsus, eitamine, valetamine, põgenemine, õigustamine, ülbitsemine, revanšeerimine, tüssamine, varastamine, haiget tegemine, enda või teiste karistamine, eemalehoidmine, risti vastupidi tegutsemine, ropendamine jne on need “rauast plaadid”, mis lapse au ja väärtikust tema ebaküpse otsuse alusel kaitsma peavad vastukaaluks täiskasvanute ebakohastele käitumistele. Kui täiskasvanud oma tegevust ei muuda, siis lapsel kujunevadki välja reaktsioonid ja käitumismustrid, mis kahjustavad tema suhteid ja tema mainet. Sellise käitumisega riskeerib ta enda väärkuse kahjustamisega, riskeerib ühiselu seaduste normidest tulenevate sanktsioonidega, riskeerib lõpuks ka eluga ja läbi selle viiva teekonnaga.

Oluline on:

- pöörata suuremat tähelepanu toimetulekuraskustes peredele
- pöörata tähelepanu kõikidele peredele, sest meie hiljaaegu autokraatliku korra alt vabanenud ühiskonnas valitsevad ikka veel sellele iseloomulikud arusaamad laps-lapsevanema suhetest
- kujundada hoiakuid, mille järgi tuleb lapsevanema ametit õppida
- tõdeda, et ühiskonna sisejulgeolek põhineb suuresti lapsevanema vastutusel

Kuidas aitame kaasa riskikäitumise kujunemisele?

Täiskasvanutena peame olema teadlikud oma tegevusest ja käitumisest, mis võivad kaasa aidata riskikäitumise väljakujunemisele lastes ja noorukites. Allpool on loetelu nendest asjaoludest, mis võiksid olla rohkem meie kui noorukite suunajate vastutusel.

- Me piirdume intellektuaalse võimekuse fookuses hoidmisega. Meie vastutus on arendada teadlikult lapse emotsionaalset võimekust enda teadvustamisest (tunda oma tundeid, mõtteid, seisundeid, piiranguid, võimalusi, suutlikkust).
- Me pöörame hindamisel tähelepanu puudustele ja nõrkustele. Meie vastutus on ennastväärtustava enesehinnangu kujunemisele kaasa aitamine. Seega, tähtsustada tuleb tugevusi ja edu igal lapsel ja noorukil igas olukorras.
- Me õõnestame lapse enesekindlust kõigiti, püüdes kindlameelsust alla suruda, käsitades seda ülbusena ja võideldes ülbusena, mitte tema tegeliku käitumise eesmärgiga. Me teeme seda lootuses, et ta tahab nii saada paremaks. Meie vastutus on aidata tal mõista oma ebakohase käitumise eesmärki ning leida selleni jõudmiseks sobivaid käitumisviise sobimatute asemele.
- Me arvame, et enesekontroll areneb iseenesest. Meie vastutus on luua teadlikult keskkonda, kus laps saab ka ise teadlikult enesekontrolli arendada.
- Välisest hirmust tulenev ja kohusetunnet virgutav hoiak paneb meid ennast tegutsema ebakohasel viisil. Meie vastutus on aus eneserefleksioon ja vastutustunde arenemiseni viiv tegevuste eesmärgistamine.
- Me ei luba areneda uuendusmeelsusel, sest see võib olla vastuolus

meie arusaamadega ja see tekitab ebaturvalisust. Meie vastutus on julgustada muutuste käivitamist ja elu uurimist.

- Me pigem keelame, kui lubame loovat mõtlemist (probleemitundlikkust, mõtlemise voolavust ja paindlikkust, originaalsust ja esitamise julgust). Meie vastutus on meie enda eneseareng, et saaksime olla võrdväärsed partnerid ja innustajad uue maailma tundmaõppimisel.
- Me ei aita kaasa teise mõistmise kujunemisele või teeme seda moraliseerimise ja veenmisega. Meie vastutus on tõugata ajas võimalikult kaugele edasi hinnangulisust. Kõigepealt tuleb nähtavat ja kuuldavat käitumist kirjeldada ning väljendada enda tundeid ja sellest käitumisest tekkinud mõjusid. Alles siis avaldan oma arvamust, mis on alati hinnanguline ja räägib ainult arvamuse avaldajast.
- Me ei tegele teiste arenguvajaduste tunnetamise arendamisega, sest me ei väljenda enda tundeid ja vajadusi selgelt. Meie vastutus on õppida selgelt ja suhtlemistõketeta rääkima.
- Me ise kirume taga inimesi, põlgame teistsugusust ehk normist erinevat. Meie vastutus on mõista teiste vajadusi ja olla teiste suhtes alati huvi üles näitav ja teenimisvalmis.
- Me ei panusta mitmekesiste võimaluste nägemisele ja võrgustike loomisele, vaid arvame, et seda teeb omavalitsus, riik, jmt. Ometi on meie vastutus luua võimalikult kiiresti võrgustik ning selle juhtimise õppimine ja käivitamine.
- Me loobume kergekäeliselt vajaliku aja ja energia panustamisest selleks, et mõista asjaolusid, millega noor vastastikku seisab. Meie vastutus on leida aega ja jõudu vestlemiseks, jutustamiseks ja arutlemiseks näiteks kauplusekülastusest, ajalehelugemisest, suhtlusportaalides toimuvast, televiisori vaatamisest, oma vanemate ja

töökaaslaste ning sõprade tegevusest ja käitumisest.

- Me ei tegele mõjutamisoskuste õpetamisega, sest arvame, et sellega tegelemine ei ole veel vajalik. Samuti ei tea me, mis need mõjutamisoskused on (välja arvatud karistus ja tasu). Meie vastutus on õppida tundma mõjutamisoskusi ja arendada neid ka oma lastel.
- Me ei oska ja ei kasuta konfliktist välja tulemiseks häid mudeleid, sest pole neid kunagi õppinud või õpitud rakendanud. Meie vastutus on need selgeks teha ja kasutusse viia, et lapsed saaksid juba varakult neid kogeda. Vastasel juhul kiirendame ühiskonnas riskikäitumise mustrite levikut.
- Me ei ilmuta ise üles head koostöövalmidust ja ei teadvusta koostööprintsipiide kasutamist isegi paarisuhtes. Meie vastutus on neid mõlemaid endas arendada ja muuta sellekohaseid hoiakuid enda sees.
- Me ei oma enamasti ise kõrget saavutusvajadust ja eneseaustust, seepärast loobume nendest lihtsamini ka laste puhul. Me loobume loomast neile pingutust nõudvaid olukordi. Meie vastutus on suurenda iseenda eneseaustust supervisioonide ja eneseteraapiate abil, samuti on meie vastutus lapse kindlam julgustamine, et ta saaks väljakutseid vastu võttes paremini hakkama.
- Me ei eesmärgista ise oma elu ja tegevust ega aita seda teha ka lastel. Meie vastutus on arendada endas seda võimekust, mis mõjutab motivatsiooni, sest lapsel oleks eesmärgistamise abil võimalik ise oma motivatsiooni arendada ja kujundada.
- Me ei tea oma elu baasväärtusi ega julge nendest rääkida. Meie vastutus on jagada oma elu mõtteid, et olla mõistetud ja enesekindlad ning enda väärtuslikkust tunnetavad isiksused.

- Me ei austa ennast, me ei oska välja tuua oma tugevusi ei töös ega elu korraldamisel, veel vähem mingi tegevuse sooritamisel. Oma tugevusi näeme me vaid välistest oludest põhjustatuna. Meie vastutus on eneseväärtuslikkuse ja eneseaustustunde käivitamine oma vajaduste ja põhimõtete teadvustamise abil ja oskus nende eest seista.
- Me oleme ise initsiatiivitud ja ootame, et keegi teine teeks midagi. Meie vastutus on enda aktiivsuse käivitamine ning see, millist tagasisidet me endale anda lubame.
- Me käsitleme kõiki ebakohaseid käitumisi kasvatusprobleemidena ja välistame võimaluse füsioloogilise ja psühholoogilise tervise kahjustusest. Meie vastutus on meie enda tegevuse ja käitumise muutmine ajani, mil on saavutatud muutused lapse reageeringus. Paindlikkus võimaldab muutuda paindlikuks ka teistel.
- Me ise ei imetle teisi – naabreid, kunstnikke, poliitikuid ega riigi saavutusi. Meie vastutus on aga seda teha ning jagada seda laste ja noortega selleks, et säilitada eluinnukus ja rõõm.
- Me ei tunnista enda suutmatust, mõistmatust, tahtmatust ja ei küsi noorelt enda ebakohase käitumise tõttu lepitust. Meie vastutus on säilitada enda ja nooruki väärikus ning suhete loomulikkus koos lugupidamise, hoolivuse, aktsepteerimise, siiruse ja soojusega.

Ene Kulasalu

Kui toetav on täiskasvanute tugi tegelikult?

Sündides alustab laps oma teekonda läbi aja ja ruumi. Tema rännakul tuleb ette mitmeid ristteid ning see, kuhu ta sammud seab, oleneb suuresti sellest, milline on maastik, mida mööda ta kõnnib, kes on need, keda ta oma teekonnal kohtab ja millised suhted seal tekivad. Vahel suudab ka laps ise olla endale heaks teejuhiks ja leida üles oma elu parimad rajad, kuid siiski määravad täiskasvanud ära selle, milline on ristteele jõudnud lapse võimaluste hulk.

2014. aastal kaitses Merle Annusver, Kaagvere Erikooli sotsiaalpedagoog oma magistritöö “Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste hinnangud toetussüsteemidele”.

Ta uuris Kaagvere Erikoolis õppivate tüdrukute hinnanguid toetusele, mida nad on saanud enne erikooli suunamist. Tüdrukud on oma elus toime pannud õigusrikkumisi ja/või ei ole täitnud koolikohustust ning erikooli on nad suunatud seetõttu, et muud mõjuvusvahendid pole andnud tulemust. Teema on ajakohane seetõttu, et Eestis toimub praegu mitmeid reforme ja seadusemuudatusi selleks, et noored saaksid kasvada turvalises pere- ja kogukonnas,

omandada hea hariduse ning leida eneseteostusvõimalusi pakkuvaid ja head elukvaliteeti lubavaid töökohti tulevikus.

Magistritöös kirjeldatud uuring näitab paraku, et:

- **tütarlapsed on juba varases lapsepõlves jäänud ilma vanematepoolse toetuseta ja nendele toeks olema pidanud täiskasvanud on unustanud oma rolli lapsele turvalise kasvukeskkonna loomisel.** Lapsepõlvest on tüdrukutel vähe mälestusi, enamusel on päritoluperedes olnud tegu pidevate tülide ja alkoholi tarbimisega, toetajatena on väga harva toodud välja oma vanemaid.
- **kahjuks ei ole ka koolikeskkond suutnud neile pakkuda vajalikku toetust.** Kui esimeses kooliastmes tajutakse klassiõpetajat kui usaldusisikut ja abistajat, siis teises kooliastmes ei hinda mitte keegi oma suhet õpetajaga väga heaks. Koolis on neil lastel tekkinud ka õpiraskused ning kuigi toetust on pakutud, ei ole sellel olnud mõju. Vanemate kooli kutsumine on olnud eelkõige karistus ja õpilased ei ole tundnud ennast koostööprotsessi kaasatud osapoolena.
- **ametkondade poolt pakutavat toetust on olnud mitmesugust, kuid õpilased pole tajunud pakutud abi toetavana ja seetõttu ei ole see abi neile ka tõhus olnud.** Spetsialistide ring, kellega kokku puututi, on lai, kuid keegi neist ei saanud lapsega kontakti. Koolis õppimise aja jooksul saadud toetust hindavad tüdrukud minimaalseks. Kõige rohkem tajuti abi psühholoogilt, samas kui alaealiste komisjoni poolt pole kahjuks tajutud mingit toetust.

Magistritööd lugedes saab selgeks nõiarang, millesse satuvad paljud lapsed. Kui lapsel on koolis või kodus halb olla, siis ta käitumine muutub. Lisades üha uusi ja uusi “mõjutusvahendeid”, tekitame lapsele juurde negatiivseid emotsioone – ta ei hakka tajuma mingit

toetust ning ta ei tunne soovi ega võimalust end muuta paremuse poole, pigem just vastupidi. Aja jooksul muutub tema käitumine üha probleemsemaks, ka ta ise tajub seda, kuid tal ei ole oskusi oma probleemide lahendamiseks. Ilma täiskasvanu abita ei suuda ta vajalikke muudatusi ellu viia. Täiskasvanud aga hindavad lapse toimetuleku ennastkahjustavaks ja lisavad üha uusi “mõjutusvahendeid”. Laste seisukohalt on need mõjutusvahendid kasutatud, sest nende tegelikud vajadused jäävad rahuldamata, negatiivsete emotsioonide juurdetuleku tõttu muutub nende käitumine järjest enam ennast ja teisi kahjustavaks.

Järgnevalt loe Merle Annusveri kokkuvõtet oma magistritööst

“KASVATUSE ERITINGIMUSI VAJAVATE ÕPILASTE HINNANGUD TOETUSSÜSTEEMIDELE”

Magistritööd sellel teemal ajendas mind kirjutama huvi, milline on õpilaste arvamus nii perekonna poolt pakutavast toetusest kui ametnike poolt pakutavatest toetussüsteemidest. Töö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas kasvatus eritingimusi vajavad õpilased hindavad neile osutatud toetust.

Eesmärgi täitmiseks püstitasin kolm uurimisküsimust:

- Kuidas kasvatus eritingimusi vajavad õpilased hindavad toetust peres?
- Kuidas kasvatus eritingimusi vajavad õpilased hindavad toetust koolis?
- Kuidas kasvatus eritingimusi vajavad õpilased hindavad toetust ametiasutustes?

Eesmärgi saavutamiseks viisin läbi 18 teemaintervjuud kasvatus-eritingimusi vajavate õpilastega. Vastajad Kaagvere erikoolist kirjeldasid enda kogemusi erinevate toetussüsteemidega kokkupuutumisel.

Tüdrukute vastustest selgus, et toetust pereliikmetelt hinnatakse valdavalt väheseks. Varases lapsepõlves oli toetuse pakkumise osakaal suurem, samuti toetuse pakkujate ring. Lapse kasvades jäi vähemaks nii pakutav toetus kui ka toetuse pakkujate ring. Täiskasvanud pööravad suuremat tähelepanu omavahelistele suhetele ja ei ole pakkunud abi ja toetust perekonna noorimatele liikmetele. Suuremate probleemidena varases lapsepõlves toodi välja: pidevad tülitsemised vanemate vahel (13), alkoholi tarbimisest tekkinud probleemid peres (11), vanemate lahutus (13), korduvad kasuvanemad (6).

Vanematepoolse toetuse olemasolu varases lapsepõlves oli hinnanud heaks seitse õpilast, vanavanematelt oli saanud varases lapsepõlves toetust kümme õpilast. Põhikooli kolmandas astmes oli toetust vanematelt saanud kaks õpilast. Vanavanematelt saadud toetust oli põhikooli kolmandas astmes toonud välja kolm õpilast.

Kõigist vastajatest kaks õpilast ei toonud välja probleeme vanemate omavahelistes suhetes ega ka alkoholi tarvitamist. Ühel õpilasel nendest oli üksikvanem ja teine elas koos bioloogiliste vanematega.

Kuna abielusüsteem oli vanematele prioriteetsem, siis vanemlus-süsteem jäi tagaplaanile. Samuti oli nõrk õdede-vendade süsteem. Vanemate vähene osavõtlikkus ja puudulik eeskujud mõjutasid soodsalt pinnase hälbiva käitumise tekkimiseks.

Varasest lapsepõlvest on vastanutel valdavalt positiivsed mälestused, üksikutel juhtudel tuuakse välja probleeme.

/.../ Ema ja isa elasid eraldi. Ma mäletan isa juures olemist rohkem kui enda kodu. /.../

/.../ Emaga koos tehtud tegevustest mäletan ainult joonistamist. /.../

/.../ Kõige esimesed mälestused on mul sellest ajast, kui elasime turvakodus. Vahepeal ma mäletan ema, siis vanaema, siis naabri-tädi. Lasteaias käisin siis, kui elasime vanaema juures. Kui emaga elasime, olin palju ükski ja pidin oma väiksemat õde ka vaatama. Ema elas koos noorema õe isaga ja ta jõi jube palju. Ta tegi imelikke ja hirmutavaid asju, näiteks proovis enda pead ahjus ära küpsetada ja ennast ära uputada. See oli väga hirmus. Nad kaklesid omavahel palju. /.../

/.../ Ema mäletan ma väga vähe. Mäletan ainult seda, et ema oli kuidagi kuri. /.../

Kooli poolt pakutavat toetust hindasid vastajad väheseks. Oluline erinevus toetuse pakkumisel oli õpilaste hinnangul erinevates kooliastmetes.

Esimeses kooliastmes hinnati toetust pigem kõrgelt (10). Teises ja kolmandas kooliastmes aga madalaks või olematuks (2). Esimeses kooliastmes oli peamine toetuse pakkuja õpetaja, teises ja kolmandas kooliastmes valdavalt psühholoog. **Kasvatuse eritingimusi vajavad õpilased on läbi teinud erakordselt palju koolivahetusi.** Kaks õpilast oli õppinud varasemalt juba kuues koolis, kolm õpilast viies koolis ja viis õpilast neljas koolis. Keskmise koolivahetuste arv on

3,8. Ainult kaks õpilast oli saanud erikooli oma esimesest koolist. Koolide vahetamisel oli mitmeid erinevaid põhjusi, kuid valdavaks olid perekonna kolimised ja ka ametkondade poolne suunamine. Mitmed koolivahetused suurendasid õpilastes ebakindlust ja vähendasid rahulolu. Koolivahetused vähendasid ka kooli poolt pakutavate tugiteenuste efektiivsust. **Koolides pakutavad teenused olid seega killustunud ja informatsioon tehtud töö kohta ei liikunud õpilasega kaasa.** Mingeid tugiteenuseid oli pakutud kõikidele vastajatele, kuid hariduslike erivajadustega õpilaste õppe koordineerijaid (edaspidi HEVKO) ei nimetanud mitte keegi. HEV koordinaatorid alustasid tööd 2010. aastal Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse alusel, seega oleks võinud selles töös uuritud õpilased ka seda kogemust omada.

Esimese kooliastme positiivsed kirjeldused.

/.../ Esimesest viienda klassini oli meil üks õpetaja, ta meeldis mulle väga. Tal oli minu jaoks aega ja ta mõistis mind. Olin tema juures palju, vahest niisama istusin, vahest tegime midagi. Sain talle kurta oma muresid. Siis hakkas mul paremini ka minema. /.../

/.../ Peale lasteaia lõppu pani ema mu millegipärast Tallinnasse venekeelsesesse kooli. Õppisin seal neljanda klassini. Õpetaja oli üks, ta meeldis mulle. Temaga oli tore, õppisime koos, aga oma muredest ma ei julgenud talle rääkida. Seal koolis oli raske, mind kiusati ja narriti, ja õppida oli raske. Õpetaja saatis mind uuringutele, kuid ema ei lubanud ja võttis mu sealt koolist ära. /.../

/.../ Esimesed kooliaastad olid väga toredad, mulle meeldis koolis käia ja õppida, olin õpetajate lemmik. Meie kool oli ka pisut erilisem, seal oli kõik natuke mängulisem. /.../

/.../ Esimesed kuus klassi oli meil üks õpetaja. Õpetaja elas meiega samas majas ja teadis kõike. Ta aitas mind palju, saatis ka psühholoogi juurde. /.../

Esimese kooliastme negatiivsed kirjeldused.

/.../ Õpetaja mulle ei meeldinud, ta halvustas mind ja ütles, et ma olen ise süüdi selles, et teised mind norivad, alandavad ja kiusavad. Õppida oli ka raske, eriti matemaatikat. /.../

/.../ Esimesed neli klassi oli meil üks õpetaja, mulle ta eriti ei meeldinud, emale ka mitte. Ma ei rääkinud temaga, ei õppinud ka koos temaga. Kui oli vaja, siis õppisin kodus koos emaga. Õpetaja ei meeldinud, sest ta keelas kogu aeg liiga palju. /.../

/.../ Alguses ma tahtsin kooli minna ja õppimine oli kerge. Vahest oli õppimine tüütu ka. Esimesed neli klassi oli üks õpetaja, ta ei meeldinud mulle üldse. Ta oli vägivaldne, sikutas kõrvust ja juustest. Ma ei suhelnud temaga üldse. /.../

Oluliselt muutuvad õpilaste hinnangud kooli ja õpetajate suhtes peale esimest kooliastet.

/.../ Viiendast klassist muutus kõik, tulid uued õpetajad ja need mulle ei meeldinud. Siis nõuti kõigilt võrdselt ja keegi ei süvenenud enam. Klassijuhatajaga ei saanud ma üldse läbi, ta tegi mind maha ja halvustas pidevalt. Mulle jäi mulje, et teda ei huvitanud tegelikult üldse, mis minuga toimus. /.../

/.../ Neljandas klassis jäin ma istuma ja siis saadeti mind teise kooli. Seal koolis mind täiega kiusati. /.../

/.../ Probleemid hakkasid viiendast klassist. Kõigepealt läksid hinded alla, siis juba ka koolist ärajäämised. Seitsmendaks klassiks olin juba enamuse ajast koolist puudunud. Tekkisid uued sõbrad ja nendega koos sattusin üha uutesse pahandustesse. /.../

/.../ Umbes viiendas klassis hakkasin õpetajatega vaidlema, ma ise ka ei tea miks, aga mulle pidi alati jääma viimane sõna. Ma ajasin nagu mingit oma õigust taga. Ma läksin vist kõikide õpetajatega tülli. Peale viiendat klassi läks matemaatika raskeks. Hakkasin koolist ära jääma. Tekkisid endast vanemad sõbrad. /.../

/.../ Seitsmendast klassist hakkasid jamad pihta, mul oli üks sõbranna, kes varastas ja suitsetas. Ma olin millegipärast nii mõjutatav ja temaga koos olles sattusin üha uutesse seltskondadesse. Alates sellest ajast suhtlesin endast vanematega. Kaheksandas klassis olid asjad juba täitsa käest ära ja ma ei läinud rohkem kooli. /.../

/.../ Neljandas klassis oli mul matemaatikaga raskusi, õppisin koos klassijuhatajaga. Rääkisin talle ka palju oma muudest muredest. Ma tahtsin väga kodust ära saada, sest arvasin, et ema on kuri. Siis saatis õpetaja mind psühholoogi juurde. /.../

/.../ Koolis olid mul probleemid juba esimesest klassist alates. Pidevad tülid ja pahandused. Minu käitumine oli väga halb, tegin ka teistele lastele halba. Juba siis saadeti mind psühholoogi juurde. Mul on neid psühholooge nii palju olnud, et ei oska kokku lugedagi. /.../

/.../ Kui mul viiendas klassis probleemid hakkasid, ilmus mulle sotsiaalpedagoog. Ta muutis igasuguseid asju ja siis mul hakkas mingi aeg isegi paremini minema. Kuid see läks kõik jälle tagasi ja siis saadeti

mind psühholoogi juurde. See psühholoog ei meeldinud mulle. Siis otsiti mulle uus psühholoog, see pani mind nukkudega mängima ja ma ei läinud tema juurde rohkem. /.../

/.../ Koolis oli olemas nii sotsiaalpedagoog kui psühholoog. Psühholoogi juurde mul soovitati minna. Käisin ka ja sain abi. Sotsiaalpedagoogi mäletan vähem, ta tegeles peamiselt puudumistega. Temaga ei meeldinud mulle rääkida. Kõige rohkem sain abi eesti keele õpetajalt. /.../

/.../ Koolis oli meil sotsiaalpedagoog ja psühholoog. Klassijuhataja saatis mind psühholoogi juurde, see ei meeldinud mulle. Ema otsis mulle siis ise ühe psühholoogi. Seal olen ikka väga palju käinud. Ta seletab mulle asju lahti, kuid ma ei tee midagi teisiti ikkagi. /.../

Üks kooliaega puudutav küsimus hõlmas ka kooli ja kodu omavahelist koostööd.

Küsisin õpilastelt, kas vanemaid kutsuti tihti kooli ja kas õpilased ise said nendel aruteludel osaleda.

/.../ Ema on minu pärast päris palju kooli kutsunud. Reeglina käisime direktori juures. Mina olin ka alati. /.../

/.../ Klassijuhataja on kutsunud ema kooli, mind on ka kutsunud rääkima, kuid mulle ei meeldi sellised kohtumised ja arutelud. Mina ei ole kunagi läinud kohale. /.../

/.../ Ema on koolis käinud ja oleme koos asju arutanud, kuid see paranemine ei kestnud kunagi eriti pikalt. /.../

/.../ On olnud ka nii, et klassijuhataja kutsub meid emaga kooli ja

siis viis meid psühholoogi juurde ja läks ise minema. On olnud selliseid kohtumisi ka, kus klassijuhataja on olemas. Ma mäletan kolme kohtumist. /.../

/.../ Ema on palju kooli kutsunud. Siis mind ei ole tavaliselt kutsunud. Ükskord oli suur ümarlaud, milles mina ka osalesin. /.../

/.../ Ema on koolis käinud mitmeid kordi. On käinud klassijuhataja juures minu õppimisest rääkimas. Ükskord käisid nad koos lastekaitsega kodus ka vaatamas ja rääkimas. Tavaliselt sotsiaalpedagoog helistas emale. Üks suur ümarlaud oli ka, kus mina osalesin. /.../

Kasvatuse eritingimusi vajavad õpilased on hinnanud toetust kogu kooliskäimise perioodil täiskasvanute poolt minimaalseks.

/.../ Täiskasvanutest sellist inimest ei olnud, kes oleks mulle kooliajal toeks olnud. Kogu kooliskäimise ajal on olnud suhe emaga väga halb. Sõbrad on olnud kõige tähtsamad. /.../

/.../ Kooli ajal on mulle toeks olnud ema, vanaema, tädi ja kõige rohkem sõbrannad. /.../

/.../ Õppimine on alati raske olnud. Sõpru mul eakaaslaste seas olnud ei ole, igal pool on mind kiustatud. Kodus tehti ka laste vahel vahet. Olen olnud kogu aeg nagu üksik hunt. /.../

/.../ Ühtegi täiskasvanut ei ole olnud, kes oleks mind suutnud panna teisiti mõtlema. Saan aru, et ema tegi kõik, mis võimalik, kuid kui ma teda juba ei kuulanud, siis kedagi teist ammugi mitte. /.../

/.../ Selliseid täiskasvanuid, kes mind toetada oleks saanud, mul ei

ole. Ema on mind palju kordi kodust välja visanud. Ainsana aitas mind isa elukaaslase sõbranna. Sugulasi mul ka ei ole. Olen mitmeid kordi elanud turvakodus. /.../

/.../ Selliseid täiskasvanuid, kellega oleks olnud hea suhe, pole mul elus olnud. Mind on toetanud mõned sõbrannad. /.../

/.../ Kooliaeg oli oluliselt raskem kui lapseõlv. Õnneks oli mulle toeks vanaema ja sõbrad. /.../

/.../ Kooliaeg oli ikka raske. Kui kooli läksin, siis sattusin kohe kasuperesse. Alguses ei olnud väga vigagi, kuid siis mulle seal enam ei meeldinud ja siis pandi mind lastekodusse. Seitsmendast klassist läks kõik väga hulluks. /.../

Ametnike poolt pakutavat toetust hindasid kasvatuse eritingimusi vajavad õpilased väheseks.

Õpilased omasid kokkupuudet paljude erinevate ametkondadega, kuid nad ei tajunud nende poolt pakutavat toetust. Ametnikel oli vastajate arvamuse kohaselt pigem karistav funktsioon. Ametnikelt saadud abi ja toetust märkas kaheksa vastajat. Toodi välja ametnike pidevat vahetumist ja vähest koostööd. Kõige ebaseeldivamaks hindavad õpilased alaealiste komisjoni. Alaealiste komisjonis käimise kogemus oli suur, kõige rohkem on olnud ühel õpilasel kümme komisjoni, ühel õpilasel üheksa ja neljal õpilasel kuus komisjoni. Keskmiselt ollakse käinud alaealiste komisjonis 4,6 korda. Teine väga oluline roll kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste elus on kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajal. Ainult üks vastaja oli hinnanud toetust lastekaitsetöötaja poolt heaks. Uurimustöö tulemustest selgus,

et kontakt lastekaitsetöötajaga oli õpilastel nõrk. Kontakt perega luuakse liiga hilja, siis kui probleemid on juba süvenenud. Püütakse leida lahendusi, kuid ei uurita probleemide tekkimise põhjuseid.

Vastuseid analüüsid selgus, et kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste hinnangud ametnikesse on valdavalt negatiivsed. Seitse õpilast on leidnud ametnikest positiivseid ja neile endile kasulikke külgi. Tihti segunevad vastustes nii positiivne kui negatiivne.

/.../ Ametnikest ma tean politseid ja lastekaitset, rohkem nagu ei meenu. Ja alaealiste komisjon ka, see on pigem ikka negatiivne kogemus. Kõik seal sunnivad sind ja pigem karistavad. /.../

/.../ Pole üheltki ametnikult toetust saanud. Politseinikke vihkan eriti. /.../

/.../ Mul on olnud nii palju erinevaid ametnikke, mulle meeldis ainult üks psühholoog ja üks lastekaitse. Ülejäänud muudkui tulid ja läksid. Alaealiste komisjon küll ei toetanud. /.../

/.../ Ma nagu ei ole tajunud ametnike poolt mingit toetust. Esiteks on neid nii palju olnud ja isegi ei mäleta neid kõiki. Ma ei arva, et olen nendelt mingit abi saanud ja ega ma ei tea ka, milline see abi oleks võinud olla. /.../

/.../ Ükski ametnik pole mind aidanud. Nad ei teinud mulle halba ka, aga abi ma küll ei tajunud. /.../

/.../ Lastekaitse pole mind aidanud, minu arvamus temast on negatiivne. Ükski ametnik pole mind aidanud. Politseisse suhtun pigem positiivselt. /.../

/.../.Ametnikud on minu jaoks pigem negatiivsed, ma ei usalda eriti kedagi. Olen mõelnud, et ametnikud oleks võinud mind varem panna juba mõnda internaatkooli ja samuti oleks nad võinud emaga rohkem rääkida. /.../

Positiivseid kogemusi on samuti välja toodud.

/.../ Olen palju suhelnud sotsiaaltöötajatega, samuti psühholoogidega ja selliste asutustega nagu varjupaik. Minu jaoks on need olnud positiivsed kogemused. Eriti suur toetus oli mulle noorsoopolitseilt, ta oli minu jaoks alati olemas ja suhtleme siiani. /.../

/.../ Ma ise olen pöördunud sotsiaaltöötaja poole, siis kui ema võttis kõik raha ära ja mina ei saanud midagi, kuigi ema küsis raha minu jaoks. Minu jaoks on ametnikud pigem positiivsed. Ma oleksin tahtnud, et lastekaitse oleks mind ema juurest ära võtnud, siis võibolla poleks minuga nii läinud. /.../

/.../ Kõige rohkem olen suhelnud politseiga, ma saan aru, et nad teevad oma tööd. Ma olen politseilt ise ka abi saanud. Lastekaitsetöötajaga suhtlesin mõned korrad, ta ajas mind oma küsimustega täitsa närvi. Abi ma ametnike poolt küll pole tajunud. Ebameeldiv oli see, kui politsei minu peale karjus, oleks võinud rahulikult rääkida. Ma arvan, et ei saa ju keegi teine midagi teha, kui ma ise ei taha. /.../

/.../ Palju on olnud kohtumisi politseiga. Tegelikult oleksin soovinud rohkem infot ja rohkem motiveerimist. /.../

/.../ Ametnikud on mulle pigem positiivsed. Üks alaealiste komisjoni töötaja oli väga ülbe. Politseid ma alguses küll vihkasin, kuid siis harjusin ära. /.../

Uurimistöö tulemustest selgub, et nii kodus kui koolis on olnud toetus olemas, kuid see on aja jooksul vähenenud ja kasvatus eritingimusi vajavad õpilased ei ole pakutavat abi vastu võtnud. Kodune toetus on lapsele vajalik kuni täisealiseks saamiseni, käesoleva sihtgrupi näitel on aga toetus kadunud juba põhikooli teisest või kolmandast astmest. Samuti on sellel samal eluperioodil kadunud toetus koolist. Ametnikepoolset toetust aga pole kasvatus eritingimusi vajavad õpilased tajunud ja see pole ka ajas muutunud.

Huvitavat lugemist võrgustikutöö ja riskikäitumise ennetuse kohta

Marju Selg “Võrgustikutöö, juhtumikorraldus ja supervisioon – kolm päästvat ideed Eesti lastekaitse erialadiskursuses”

Oma artiklis avab autor nende kolme nähtuse tagamaid ning tõstatab küsimuse Eesti sotsiaaltöö teadlikuma arendamise vajalikkusest. Artikkel on küll ilmunud ammu, kuid käsitleb endiselt aktuaalseid teemasid.

Kokkuvõttes ütleb autor:

“Kujunenud on olukord, kus teiste maade praktikast võetakse üle töösuundi ja praktikameetodeid, mille kaas- aegsus ja sobivus meie oludesse on mõnikord vaieldav. Selline laenamine hoiab Eesti sotsiaaltööd uue ja vana, oma ja võõra erialakultuuri segadikus. Üleminekuühiskonna arengud ning rahvusvahelise sotsiaaltöö kultuuriga lõimumine on vaja läbi teha, kuid samal ajal on vaja arendada Eesti oludele vastavat sotsiaaltöö praktikat, uurimust ja koolitussüsteemi. Kõige sellega toimetulek on objektiivselt keeruline ning võib tunduda ahvatlev

leida abi teiste maade kogemuste importimisest. Praeguses olukorras on pigem kasulik mõelda sotsiaaltööst kui üha uusi, ainulaadseid ja ootamatuid olukordasid pakkuvast alast, mis nõuab sotsiaaltöö praktikutelt ja korraldajatelt, aga loomulikult ka uurijatelt ja õpetajatelt loovat ja reflekteerivat tegutsemist, mitte lähtumist formaalsest tõendus põhisusest ega võõraste kogemuste mehaanilist ülevõtmist.”

Loe artiklit siit:

<http://oeiax4.nw.eenet.ee/esso4/40601.pdf>

Erle Luuk, Janno Järve, Mart Kaska uuring “Kuriteoennetus ja jätkutugi kohalikul tasandil”

Turvalise elukeskkonna tagamisel ja kuritegude ennetamisel on võtmeroll kohalikel omavalitsustel ja kohaliku tasandi organisatsioonidel (politseiprefektuur, vabaühendused, noorte- ja lasteasutused, kogudused jm), sest just neil on parim ülevaade kogukonna probleemidest ja seega ka parim arusaam, millised ennetustegevused on asjakohaseimad ja millistele sihtgruppidele peaks need olema suunatud. Antud uuring annabki ülevaate kohalike omavalitsuste ja kohaliku tasandi organisatsioonide kuriteoennetusalasest tegevusest, keskendudes eelkõige laste- ja noortesuunalisele ennetustööle.

Pea kõik omavalitsused on tegelenud mingit laadi kuriteoennetusega, kuid tihti on see lühiajaline ja juhuslik. Muret teeb see, et ennetustegevuse strateegiline planeerimine ja analüüsimine ei ole kohalikes omavalitsustes populaarne. Samuti ei ole eriti palju koostööd linnade ja valdade vahel ning koostöös puudub regulaarsus. Kuriteoennetus seostub tihti ainult politsei tegevusega ning seda, et ennetus algab vanemahariduse, lasteaia, kooli, huvikooli ja muu sarnasega, ei nähta.

Lisaks on uuringu raames valminud ka ülevaade mujal maailmas rakendatavatest lastele ja noortele suunatud kuriteoennetusprogrammidest, kust leiab häid näiteid ennetusmeetmetest ja soovitusi, millised neist sobiksid Eesti kontekstis rakendamiseks.

Loe lisaks:

<http://www.centar.ee/uus/wp-content/uploads/2014/05/Kuriteoennetus-kohalikul-tasandil-raport-EST.pdf>

AS Emor “Riskikäitumise teadlikkuse uuring”

Uuringus uuriti kuut valdkonda:

- Liikluskäitumisega seotud ennetus
- Vägivalla ja kiusamise ennetamine
- Varguste ennetamine
- Sõltuvusainetega seotud ennetus
- Kodakondsus ja isikut tõendavate dokumentide valdkond
- Politsei ennetaja rollis

Vaatamata suhteliselt kõrgele teadlikkusele, on sõltuvusainete tarvitamine Eesti noorte seas väga levinud.

Jätakuvalt on kõrge nende täiskasvanute osakaal, kes peavad laste füüsilist karistamist lubatavaks.

Suur osa lastest kogeb koolikiusamist. Internetikiusamisega toimetulekuvõimalustest ollakse vähem informeeritud.

Joobes autojuhtimise suhtes on inimeste hoiakud suhteliselt tolerantsed.

Loe artiklit siit:

<https://www.politsei.ee/dotAsset/331164.pdf>

Anna Markina, Beata Žarkovski “Laste hälbiv käitumine Eestis”

Laste hälbiva käitumise uuring (ISRД) viidi Eestis läbi teist korda.

Uuringu sihtrühm oli 7. - 9. klassi õpilased üle Eesti. Andmete kogumine toimus detsembrist 2013 kuni veebruarini 2014. Küsitleti kokku 3658 last. Ankeedi küsimustele vastas 2863 eesti koolides õppivat last ning 795 vene õppekeelega koolide õpilast.

Rahvusvahelise laste enesekohase hälbiva käitumise uuringu (International Self-Reported Delinquency Study ehk ISRД-3) peamine eesmärk oli välja selgitada ja võrrelda omavahel tendentse alaealiste õiguserikkumiste toimepanemises ja kuriteo ohvriks langemises nii ajalises mõõtmes kui rahvusvaheliselt, tuua välja sarnasusi ja erinevusi. Eesti osaleb uuringus alates 2006. aastast.

Autorid on põhjalikult kirjeldanud ja uurinud erinevaid riski- ja kaitsetegureid ning toonud kokkuvõttes välja sellised järeldused:

1. Õiguserikkumiste levik laste seas on võrreldes 2006. aastaga langenud, üksikute õiguserikkumiste puhul kasvanud.
2. Vägivallaga seotud õiguserikkumiste levik on märgatavalt vähenenud.
3. 2014. aasta uuringu tulemuste järgi on võrreldes 2006. aastaga alkoholi ja kanepi proovimine noorte seas mõnevõrra vähenenud.
4. Võrreldes poistega panevad tüdrukud vähem toime vägivallaga õiguserikkumisi ja tõsisemaid varavastaseid õiguserikkumisi.
5. Alkoholi tarbimine on rohkem levinud tüdrukute, kanepi tarvitamine aga poiste seas.
6. Vene lapsed panevad võrreldes eesti lastega õigusrikkumisi toime sagedamini.
7. Alkoholi tarbimine on rohkem levinud eesti noorte seas, kanepitoodete tarvitamine on vene ja eesti noortel sarnane.
8. 7% lastest vastas, et viimase aasta jooksul on neid keegi nii kõvasti löönud või vigastanud, et nad vajasisid arstiabi.
9. 16% lastest on kogunud kiusamist interneti vahendusel, e-maili või SMS teel.
10. Tüdrukud satuvad poistega võrreldes sagedamini küberkiusamise ja varguse ohvriks.
11. Absoluutselt kõikide uuritavate kuritegude puhul on vene laste ohvriks langemine võrreldes eesti lastega sagedasem.
12. Ohvriks langemisest politseile reeglina ei teatata.
13. Kõige sagedamini langevad lapsed kuriteo ohvriks koolis või selle ümbruses.
14. 22% lastest on olnud koolikiusamise ohvriks, 17% on ise teisi kiusanud.
15. Laste õiguserikkumiste toimepanemise riskiks ei ole perekonna madal sotsiaal-majanduslik staatus või olukord, kui peres on ainult üks vanem. Samas lastel, kes elavad ühe vanemaga, on suurem risk liialdada alkoholiga.
16. Oluliseks kaitseteguriks on vanemate teadlikkus lapse tegevustest – milliste sõpradega kus ja kuidas laps oma vaba aega veedab.
17. Lapse õiguserikkumiste toimepanemise riskifaktoriks on pinged

ja konfliktid perekonnas.

18. Lapse füüsiline karistamine ja väärkohtlemine tõstab lapse õigusrikkumiste toimepanemise riski.
19. Kokku vastas 17% alaealistest, et kas üks vanematest või mõlemad vanemad töötavad välismaal.
20. Suurem õigusrikkumiste toimepanemise oht on noortel, kes kas elavad omaette või kelle eest hoolitsevad kaugemad sugulased või tuttavad.

Loe lisaks siit:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/laste_kaitumise_uuring_2014.pdf

Uuendused riigi tasandil

Anu Leps,

Justiitsministeeriumi analüüsitalituse nõunik:

Millised muutused ja uuendused on praegu riigi tasandil kas toimunud või toimumas seoses noorte riskikäitumise vähendamise ja kuriteoennetusega?

Siseturvalisuse tagamisel on kodanikuaktiivsuse tõus turvalisuses ning võrgustikutöö toetamine keskseteks märksõnadeks. Uued suunad on ka vägivaldaennetuses – nimelt arendatakse sotsiaalsüsteemis välja riiklikku lastekaitseüsteemi, mis tugineb uuel lastekaitseadusel (<http://www.sm.ee/et/positiivsed-suunad-uuks-laste-kaitseaduses>) ja ka lähtealustel (http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Riskilaste_programm/tugisusteemi_lahtealused_lyhikokkuvote.pdf), mis koostati eri partnerite koostöös.

Tõenduspõhiste programmide kohandamine, pilotiseerimine ja elluviimine on üheks oluliseks märksõnaks ennetuses, seda mitme ministeeriumi ja haldusala vaates, alates Haridus- ja Teadusministeeriumist kuni Justiitsministeeriumini välja. Loomulikult on

läbivaks põhimõtteks ka võrgustikutöö toetamine nii riiklikul kui kohalikul tasemel. 2015. aasta alguses kinnitas valitsus nii siseturvalisuse arengukava aastateks 2015-2020 (<https://www.siseministeerium.ee/siseturvalisuse-arengukava-stak-koostamine/>) kui ka vägivalda ennetamise strateegia (<http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vagivalla-vahendamise-arengukava/vagivalla-ennetamise-strateegia-2015-2020>) samaks perioodiks. Nende arengukavade koostamine on toimunud tihedas koostöös eri taseme spetsialistide vahel. Siseturvalisuse arengukava rakendusplaani koostamise protsess on alles algamas, vägivalda ennetamise strateegial on see aga juba koostatud.

OK Arenduskeskuse projektid

OK Arenduskeskuse visiooniks on, et Eesti inimestel ja organisatsioonidel oleksid olemas oskused ja hoiakud selleks, et luua terviklik ja omanäoline arengu- ja suhteskeskkond ning aidata kaasa areneva ja terve inimese ning ühiskonna loomisele.

Seoses sellega oleme ellu kutsunud oma **HOOLIVA KOGUKONNA MUDELI** ja käivitanud terve hulga arendusprojekte, mis aitavad ellu viia Hooliva Kogukonna mõtteviisi ka mudeli erinevate osapoolte kaudu.

PROJEKT “MÕJUTUSVAHENDITE MITMEKESISTAMINE JA VÕRGUSTIKUTÖÖ TÕHUSTAMINE”.

Alaealiste probleemkäitumise mõjutamine on keeruline ja samas võimalusterikas tegevus. Kuidas leida sobivaid mõjutusvahendeid ja mõjutada motivatsiooni? Kes peaks kuuluma võrgustikku ning kuidas võrgustikutööd läbi viia ja tõhustada?

Selle projekti teostasime aastatel 2013-2014 Eesti Noorsootöö Keskuse eestvõttel. Projektitegevused pakkusid võimaluse otsida vastuseid nendele ja paljudele teistele küsimustele ning jagada ja mõtestada oma senist kogemust.

Eesti neljas piirkonnas – Põhjas, Idas, Lõunas ja Läänes – toimusid kolme päevased koolitused ja supervisioonid, kus osalesid kokku 96 riskikäitumisega noortega tegelevat spetsialisti, peamiselt alaealiste komisjonide liikmed. Vastavalt projekti eesmärgile soovisime tõsta osalejate teadlikkust ja tegutsemise mõjusust kogukonnapõhise võrgustikutöö tõhustamiseks ja alaealiste komisjoni suunatud lastele kohaldatavate mõjutusvahendite mitmekesistamiseks.

Küsisime koolitaja Ene Velströmilt, mis oli osalejate tugevuseks ning millised oskused ja hoiakud vajavad igal juhul edasiarendamist?

Osalejatel oli olemas soov töötada laste/noorte hüvanguks, paljud sidusid seda oma missiooniga. Samuti on organisatsioone, mis on noorte mõjutamist rohkem mõtestanud (nt Ruacrew, Viru vangla, noortekeskused), lisaks on rohkelt kogemusi töös noorte ja nende vanematega.

Kuid puudu on mõtestatus ja teadmised-oskused just selles vallas, mis on mõjus ja kuidas mõjutada teist inimest tema arengu toetamise nimel.

EDASIARENDAMIST VAJAVAD KINDLASTI VEEL:

- abistaja baashoiakud (teise aktsepteerimine, sotsiaalne soojus, empaatia, ehedus, usk, et ka komisjoni sattunud noor ja tema vanemad on iseseisvad inimesed ja võimelised võtma vastutust ja hakkama saama)
- sotsiaalsed oskused (kehtestamisoskused, probleemilahendamisoskused ja -meetodid)
- teadmised ealistest arenguvajadustest
- koostöökompetentsid, kollegiaalsus ja tasandikasutus vastutuse jagamisel
- isiklik refleksioon ametialaseks kasvuks

Kuidas te täna täiustaksite koolitusprogrammi?

Täiustaksin mahuga 2+2 päeva ja suurendaksin supervisiooni osakaalu, sest nii eneseväärtustamise kui lahendusmeelsuse suurendamise ja koostööoskuse järele ilmnes suur vajadus. Praegu on olukord pigem selline, et inimesed on lapsi ja noori peamiselt karistanud praeguste mõjutusvahenditega ja pole osanud tegeleda lapse lähima sotsiaalvõrgustikuga või laiemalt võrgustikutööga, et lapsel oleks võimalik oma keskkonnas toime tulla ja arenedada.

Läbi tuleks mõelda ka gruppide suurus – vähendaksin grupikoosseisu 18-liikmeliseks, sest 24-liikmelises grupis jääb kannatajaks isikliku arengu toetamine. Päevast päeva teiste inimestega tegelejad vajavad seda.

Samuti võiks efektiivuse mõttes komplekteerida grupid võrgustiku eri osapooltest (näiteks noortekeskuse esindaja, kriminaalhooldaja, sotsiaaltöötaja, noorsoopolitseinik jne), et grupis endas oleks võimalikult mitmekülgne teave ja kogemus – põhjuseks ametnike teadmatust sellest, mida teised ametnikud noorte heaks teevad ja millised võimalused neil on.

Millised võiksid teie arvates olla jätkutegevused samade gruppidega?

Jätkamise soovi väljendati mitmes grupis, oldi valmis panustama kolme aastasessa õppesse ja lisaks töid inimesed ise välja, et pike-maaegse õppega on võimalik käivitada soovitud muutust. Ideaalis võiks jätkata kõigi nelja grupiga tervikprogrammi teises osas.

Kokkuvõtte osalejate tagasidest:

- Õppimist soodustavate asjaoludena toodi esile kaasakiskuvate aktiivõppe meetodite kasutamist, head keskkonda, erinevate ametite ja kogemustega inimesi, elulisi (ja mitte ilustavaid) lähenemisi ja näiteid, pädevaid koolitajaid, praktiliste kogemuste kuulamist, hinnanguteta vaba arutlemise võimalust.
- Õppimist takistavate asjaoludena toodi välja liiga suur grupp, mõne inimese väiksem avatus ja sellest tekkinud ärev õhustik supervisioonil.
- Iseseisva töö kasuna/olulisusena märgiti ära oskus noort märgata, samuti suurenes oskus noore tugevuste toetamiseks; tekkis julgus võrgustik kokku kutsuda ja kiiresti tegutseda; jõuti arvamusele, et võrgustiku erinevaid lülisid saab asendada ja et info saab võrgustikus kiiresti liikuda; jõuti tõdemuseni – toetad peret, toetad last; lisaks leiti, et nii pere kui ka laps vajavad ja tahavad muutust.
- Esimesed sammud, mida osalejad võrgustikutöös teha kavatsevad, et nende võrgustikud toimiksid tõhusamalt: fikseerida võrgustiku eesmärgid – ühine eesmärk on ülioluline; võrgustikku õigete liikmete leidmine – juhi olemasolu on igas võrgustikus tähtis, samas pere toimimine kõige tähtsam ning oluline ka võrgustiku inimeste profession; panustada pere koostöövalmidusse; selgitada välja, kas abi on vaja. Osalejatel tekkis soov edasi uurida motivatsiooni teemat ning kavatseti anda koolitusteamadest ülevaade oma kolleegidele.
- Lahkuti positiivse tunde, rahulolevalt, sooviti jätkukoolitust ning oldi optimistlikud õpitu rakendamise suhtes.

JÄTKUTUGI ERIKOOList VÕI VANGLAST VABANENUD NOORTELE

2014. aastal kuulutas Justiitsministeerium välja EMP finantsmehhanismi programmi “Riskilapsed ja -noored” avatud taotlusvooru “Jätkutugi erikoolist või vanglast vabanenud noortele”. Taotlusvooru eesmärgiks oli ennetada vanglast või erikoolist vabanenud noorte seas kuritegude korduvat toimepanemist

Mis, miks ja kellele on jätkutugi?

Jätkutugi on erikoolist või vanglast vabaneja taasühiskonnastamise protsess, mis toimub karistuse kandmise järgselt. Selleks, et soodustada kuritegevusest hoidumist, peab kogukonda naasmine olema läbimõeldud, planeeritud, konstruktiivne ja vabanejat toetav.

Uute kuritegude toimepaneku toob kaasa eelkõige kinnipidamiskohast vabanenud isikute suutmatus kohaneda eluga vabaduses. Vabanenuid iseloomustab ebapiisav hõivatus (töö, õppimine) ja positiivsete sotsiaalsete sidemete puudumine. Kõrgendatud korduvkuritegevuse riski saab maandada ühiskonnaga sidususe suurendamise kaudu, st karistuse kandmise ajal ja ka karistuse kandmise järel tuleb tähelepanu pöörata taasühiskonnastamist võimaldavatele tegevustele.

PROJEKT “NOORTE SOTSIAALNE TOIMETULEK KOOSTÖÖVÕRGUSTIKU JA MOTIVATSIOONIPROGRAMMI TOEL”

Projekt algas 2014. aasta mais ja kestab 2016. aasta veebruari lõpuni. Projekti partneriteks on Viru Vangla ja Valgamaa Arenguagentuur.

Projekti pikaajaline eesmärk:

Jätkutoe pakkumise süsteemse mudeli rakendamise ning võrgustikuliikmete pädevuse ja motivatsiooni suurendamise tagajärjel on Eestis suurenenud erikoolist vabanenud noorte toimetulek ja vähenenud retsidiivne käitumine.

Natuke projekti taustast:

- **Korduvkuritegevus** on Eestis väga suureks probleemiks. Üle 60% Eesti kinnipeetavatest ja kriminaalhooldusalustest on korduvkurjategijad, samas siiski ca 70% kriminaalhooldusalustest lõpetab kriminaalhoolduse positiivselt. Igal aastal vabaneb vanglatest üle 2500 inimese, nendest ca 40% paneb aasta jooksul toime uue kuriteo ning ca 26% satub aasta jooksul vanglasse tagasi. Korduvkuritegevust mõjutavad lisaks isiksuslikele ja demograafilistele teguritele ka sõltuvusainete kasutamine ja kinnipeetavate vabanemisjärgne toimetulek – seda eelkõige esimesel vabanemisjärgsel aastal.
- Vanglast vabanevaid noori toetavad **kriminaalhooldusametnikud, kelle kompetentside tõus** (motivatsiooni käivitamise ja mõjutamis- oskused, tulemusliku suhtlemise oskused, enesetõhususe hoidmise oskused, võrgustikutöö praktilise käivitamise oskused jm) aitaks kaasa noore taasühiskonnastamisele. Samuti on võtmeküsimuseks toimivate koostöövõrgustike loomine noorte ümber, et ühendada endas nii spetsialiste kui noore lähivõrgustiku liikmeid.

- **Vanglast vabanenud noortel on tihti kahjustunud suhted oma sõprade ja perekonnaga.** Pervõrgustik tõmbub eemale ning ka vanematel on vaja toetust. Seni puuduvad pereliikmete oma jõustamisprogrammid, mille abil pereliikmed saaksid vajalikku nõu, abi ja eneseväärtuse tunnet. Pereliikmetel on tihti puudu teadmistest ja oskustest, kuidas mõjutada noore motivatsiooni ja kuidas luua talle toimetulekuks soodsat keskkonda, samuti puudub võimalus oma kogemusi jagada, ettetulevaid probleeme arutada ja neile lahendusi leida. Sellises olukorras langenud eneseväärtustunne takistab neil ka noore toetamist.
- **Sotsiaalprogrammide osa kriminaalhoolduses** on määrava tähtsusega, sest noore valmisolekut oma eluviisi muuta on vaja toetada uute teadmiste, oskuste ja hoiakutega. Teiste riikide headele kogemustele tuginevad sotsiaalprogrammid on olemas, kuid puudub ühtne arusaam nende toimimise tõhuslikkusest ja nad pole kohandatud kohalikele oludele. Samuti pole sihtotstarbelisi sotsiaalprogramme psüühika- ja käitumishäiretega (sh intellektipuudega) noortele.

Kõigile eelpoolnimetatud jätkutoega seotud tegevustele ongi käesolev projekt suunatud. Erinevate projektitegevuste eesmärgiks on parandada vanglast vabanenud noorte sotsiaalset toimetulekut ning jätkutoe kättesaadavust ja kvaliteeti. Pikaajaline toetus vanglast või erikoolist vabanemise järgselt ning head suhted sõprade ja vanematega aitavad vähendada retsidiivsust ja suurendada tõenäosust, et noor saab ise ühiskonnas hakkama.

Projekti eesmärkidest loe täpsemalt:

<http://www.ami.ee/projekt-noorte-sotsiaalne-toimetulek-koostoo-vorgustiku-ja-motivatsiooniprogrammi-toel/>

Eesmärkide saavutamiseks:

- Töötasime välja ja viime läbi koolitussupervisiooni programmi kolme piirkonna kriminaalhooldusametnikele, et suurendada nende suutlikkust noore ja tema lähivõrgustikuga koostöö käivitamiseks ja läbi viimiseks.
- Töötasime välja lihtsustatud motivatsiooni- ja sotsiaalsete oskuste programmi (koos juhend- ja õppematerjaliga) vanglast vabanenud noortele, nii et kriminaalhooldusametnikud saavad seda oma igapäevases töös noorega rakendada.
- Töötame välja ja viime läbi noorteprogrammi juhendajate väljaõpet ning pakume juhendajatele supervisioone toimetuleku toetamiseks.
- Töötame välja lapsevanemate kogemuskubi meetoodika ja juhendmaterjalid.
- Töötame välja ja viime läbi kogemuskubide juhendajate väljaõpet.
- Käivitame lapsevanemate kogemuskubid ning toetame nende juhendajaid.
- Vormistame oma väljatöötatud jätkutoe tervikliku mudeli ja tutvustame seda asjahuvilistele.

Osalejate tagasiside senistelt koolitus-supervisioonidelt:

“Oluline on, et koolitajatele on teadmised meie töö spetsiifikast teada. Sellisel moel on võimalik leida juurde uusi tahke ka nendele teadmistele, mida kunagi on õpitud. Iga kord on midagi, mis tundub täiesti uus! Isiklikult olen saanud arutleda oma juhtumite üle, vaadata neid teise nurga alt ning koguda ideid, mida edaspidi proovida.”

“Koolitus-supervisioon on oma ülesehituselt loogiline ja kunagi ei teki tunnet, et mind see või teine teema ei puuduta. Igal sessioonil on käsitletud teemasid ja küsimusi, mis puudutavad kriminaalhooldustöötajate tööd otseselt ning seetõttu on võimalik oma uusi (või ka vanu, kuidas kellelgi) teadmisi kohe kasutada ja katsetada.”

“Raske, aga kasulik on süsteem, kus koolitus on kolmel järjestikusel päeval. Raske, sest töö tuleb ka ära teha ja eemalolek seda ei soodusta. Kasulik seepärast, et keskendumine ühele asjale järjestikustel päevadel annab häid tulemusi: see, mis esimesel päeval tundub uus või võõras, on kolmandal päeval “oma”. Nii on võimalik teemadega ka kiiremini edasi jõuda.”

PROJEKT “ERIKOOLIST TAVAELLU TÕHUSA VÕRGUSTIKUTÖÖ TOEL”

2015. aastal alustasime teise projektiga, mis kestab 2016. aasta märtsi lõpuni. Projekti partneriks on Kaagvere Erikool.

Projekti pikaajaline eesmärk:

Jätkutoe pakkumise süsteemse mudeli rakendamise ning võrgustikulihkmete pädevuse ja motivatsiooni suurendamise tulemusel on Eestis suurenenud erikoolist vabanenud noorte toimetulek ja vähenenud retsidiivne käitumine.

Projekti üldeesmärk:

“Erikoolist tavaellu tõhusa võrgustikutöö toel” tegevuste eesmärgiks on suurendada erikoolidest vabanevate noorte toimetulekut ning jätkutoe kättesaadavust. Tapa ja Kaagvere Erikooli jätkutoe pakkumise suutlikkust tõstes suurenevad Eestis erikoolist vabanenud noorte mitteformaalse võrgustiku liikmete abistamisoskused. Projekti lõppedes on noortega töötavatel spetsialistidel olemas oskused täiendava toe pakkumiseks abivajavatele noortele.

Eesmärkide kohta vaata täpsemalt:

<http://www.ami.ee/erikoolist-tavaellu-tohusa-vorgustikutoo-toel/>

Eesmärkide saavutamiseks:

- Viisime läbi grupisupervisioonid Kaagvere ja Tapa Erikooli töötajale, et täpsustada arenguvajadusi.
- Töötame välja ja viime läbi arenguvajadustele vastava koolitussupervisiooni erikooli töötajatele.

- Töötame välja ja viime läbi võrgustikutöö käivitamise ja läbiviimise alase koolitussupervisiooni erikooli töötajatele.
- Töötame välja ja viime läbi lapsevanemate kaasamise koolitusprogrammi erikoolide õpetajatele ja sotsiaalpedagoogidele.
- Töötame välja ja viime läbi lapsevanemate grupinõustamise väljaõppe erikooli sotsiaalpedagoogidele, kes omakorda programmi raames viivad läbi grupinõustamised lapsevanematele.

Koidu Tani-Jürisoo, projektijuht:

“*Oleme alustanud koolitussupervisioonidega Kaag-veres ja Tapal. Üllatuseks on olnud õpetajatele see, kui tihti on noore inimese kohta koostatud võrgustikukaart. Peamise osa tema võrgustikust moodustavadki erikooli töötajad. Peale erikoolist lahkumist ei oota teda tihti ees keegi või on tegu toimetulematu või kriminaalsete kalduvustega perekonnaga, tema sotsiaalsed suhted on kadunud, tal ei pruugi olla õppimisvõimalust ega võimalusi tegeleda mingi huvialaga. See ongi see koht, kus meil, täiskasvanutel tuleb osata omavahel luua sild, millele noor võiks astuda – ikka selleks, et ka viltu kasvanud istikust võiks saada tugev ja elujõuline puu.”*

Programm “Riskilapsed ja -noored” on osa Haridus- ja Teadusministeeriumi üldisest strateegilisest tegevusest, mis on suunatud laste ja noorte heaolu parandamisele, formaalharidussüsteemi ja noorsootöö mitmekesistamisele ning selle abil ka ennetustööle. Programmi viivad üheskoos ellu Haridus- ja Teadusministeerium, Justiitsministeerium ja Sotsiaalministeerium. Programmi rakendusüksuseks on Eesti Noorsootöö Keskus ning partneriks Norra Kohalike Omavalitsuste ja Regionaalsete Omavalitsuste Liit.

Lisainfo programmi kodulehelt:

www.entk.ee/riskilapsedjanoored

Facebook'ist:

www.facebook.com/RiskilapsedJaNoored

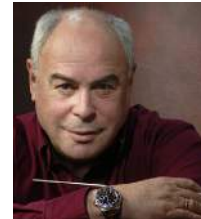
Tootsidel on algatusvõimet

Sind, Toots, on jumal oma vihas loonud, nuhtluseks inimestele nende pattude eest, nii nagu ta viljaikaldust saadab, rahet ja vihmavalanguid laseb tulla! Nii lõi ta sind kohutavaks näituseks maailmale, kui kaugele inimlaps võib langeda, kui ta oma hinge eest hoolt ei kanna! Mh! - Kui me hakkame kõiki neid vallatusi, mis sa siin mõne kuu jooksul oled korda saatnud, üles lugema, siis läheb jumala päike ennem looja, enne kui sinu vallatuste registriga valmis saaks! Ütle, mis ma sinuga pean tegema? Vaata, sa... sa vaigid! Sa ei mõista selle küsimuse peale vastata! - Ka mina ei mõista selle küsimuse peale vastata. Aga ma mõtlen järele ja... püüan otsusele jõuda.

Tsitaat Oskar Lutsu teosest "Kevade"

Vaata videot: <https://www.youtube.com/watch?v=xvt2au5hvxI>

Eri Klas,

dirigent ja üks tuntumaid Eesti muusikuid maailmas.

RIUKAID TÄIS POISS – MAESTRO ERI KLAS

Kes on olnud teie suuremad eeskujud?

Mu kõige suurem eeskuju on olnud minu ema. Olen kasvanud üles ilma isata, sest isa jäi sõtta. Otsisin kogu aeg, milline võiks olla minu isa. Minu eeskujud on olnud minu õpetajad ja üks iidol on olnud Georg Ots. Minu eeskujuks on olnud Neeme Järvi. Ema on näinud minuga palju vaeva, sest olin väga elav ja riukaid täis laps. Ema käis minu pärast vist sama palju koolis kui mina. Küll ma mõtlesin koolis neid tempe välja!

Käisin 21. Keskkoolis Raua tänaval. Üks meeldejäävamaid sündmusi oli seik hobusega. Igal nädalal tuli piimamees majaelanikele piima müüma. Kui ta korraks õuelt ära läks, kasutasin kohe võimalust ja rakendasin hobuse vankri eest. Vedasin hobuse kooli ukseni, teised poisid tegid ukse lahti ja sadulas istudes ratsutasin rahulikult sisse. Olin siis nagu Don Quijote. Muidugi skandaal oli hirmus suur.

Kohandatuna pealinn.ee-st

Roman Baskin,
Eesti näitleja ja lavastaja.

MÕNED KÜSIMUSED ROMAN BASKINILE

Kas teil pole olnud võimalust peesitada selle paistel, et teie vanemad on superstaarid?

Mitte ühelgi inimesel, kelle vanemad on superstaarid, pole võimalust selle paistel peesitada. Otse vastupidi: klassijuhataja poeg on tavaliselt kõige kehvas olukorras.

Mis koolis te lapsepõlves käisite?

Ma olen käinud mitmes koolis – Tallinna 7. keskkoolis, Rakvere internaatkoolis ja lõpetasin Tallinnas 21. keskkoolis.

Kas te käisite inglise keele kallakuga 7. ja 21. keskkoolis, sest need olid kodu lähedal?

7. keskkool oli, aga koerused läksid nii suureks, et mind viidi Rakvere internaatkooli – suitsetamine ja mis seal veel oli... Õpetajad arvestasid konjunktuuri, et nii on kasulikum. Ema mind üksi kasvatades leidis ka, et ju nii on õigem, ja alates 7. klassist olin kolm aastat Rakveres.

Teismelisena üksi kodust eemal internaatkoolis – see on paras ellujäämiskursus!

Oligi ellujäämiskool, mulle oli see sõjaväe eest. Esimesel päeval

pestakse sinuga pörand puhtaks ja edasi hakatakse vaatama, kuidas asjad kulgevad. Muuseas, sealt on tulnud väga-väga palju kihvtidel kohtadel inimesi, kuni NASA kosmoseuurimise keskuseni välja.

Tõesti? Hämmastav, et sealt üldse eluga välja tullakse!

Jaah..., sporti tehti kõvasti.

Oli kindlasti ka kõva distsipliin?

Juuksed aeti suitsetamise, varastamise, naiste intras käimise pärast nulli peale maha. Mulle nad sel ajal suurt pähe enam ei kasvanudki. Tervise pärast toodi kaheks viimaseks aastaks tagasi linna Raua tänava kooli. Tuleb tunnistada, et Rakvere internaatkool oli õppetasemelt hea.

Mind puudutas, kui te eelmisel aastal ühes intervjuus ütlesite, et teie suhted emaga olid lapsepõlves valusad.

Ma olen seda kogu aeg rääkinud, et ta on tohutu tööfänn olnud, rõhk on olnud töö peal. Mul on olnud sellest palju õppida.

Mida on sellest õppida?

Kui sa tahad oma erialal tõesti kuhugi jõuda ja ennast teostada, siis 110%-line endast andmine on ainuvõimalik. Kõik muu on puhas jura.

Mitte midagi ei tule niisama?

Absoluutselt! Nagu aamen kirikus.

Heidit Kaio artiklist "Roman Baskin teatrist ning emast-isast" Eesti Päevalehes

Ain Kaalep,

Eesti luuletaja, näitekirjanik, kriitik ja tõlkija.

AIN KAALEPI KAHVLIVÕITLUS

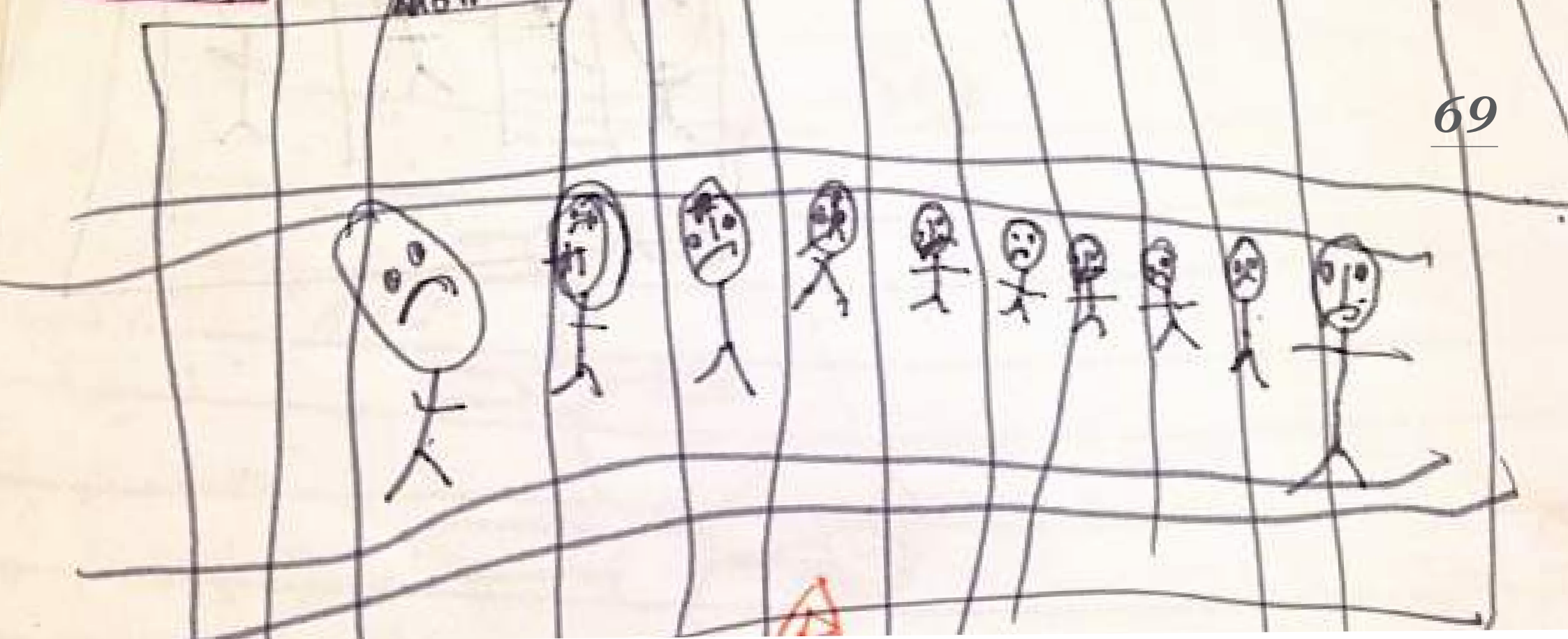
Ain Kaalepi ülikoolikrutskite seas on legendiks saanud kahvli duell Eno Rauaga. Ühel kursusepeel pöördus neiu naljatades Aini poole: “Palun kaitse mind, Eno ütles mulle halvasti.” Kaalep meenutab: “Eks ma läksin siis Eno juurde ja ütlesin: “Ma palun teid tõsiselt vaikida.” See oli klassikaline väljakutse duellile. Eno sai kohe asjast aru: “Oh muidugi, peame duelli jah!”

Ellen Niit meenutab edasist sündmuste käiku: “Ain ja Eno võtsid Tartu raekoja platsilt voorimehe, sõitsid ülikooli kohviku ette, tõmbasid joone maha ja hakkasid kahvlitega vehkima. Seda eten-dust tõlgendati buršikommete viljelemisena ja tuli suur pahandus.” Välja heideti Kaalep ülikoolist põhjendusega, et ta on ühe päeva loenguist puudunud.

1956. aastal sai Kaalep siiski ülikooli lõpetada.

Aivar Juhanson artiklist *Eesti Ekspressis*

Minu esimene alaealiste komisjon

Oma lasteaiast mäletan päris selgelt vaid kahte sündmust: ühte, kus ma ei saanud Saabastega Kassi multikat lõpuni vaatama jääda, ja teist, kus ma esimest korda alaealiste komisjoni töös osalesin. Komisjon ei olnud kokku tulnud, et minu üle arutada, arutelu käis seekord hoopis minu umbes 4-aastase lasteaiakaaslase üle. Kutsume teda Peetriks. Peeter oli kes-teab mis põhjustel sel päeval oma püksid täis teinud, mäletan, et kasvataja kogus meid kõiki kokku ja moodustasime Peetri ümber sõõri. Vedasime näpud kasvataja järel enda ette ja üksteise

järel hakkas laste suudest kõlama: “Häbi-häbi, püksis käbi, orav näris püksid läbi...”. Peeter vajus põrandale kõssi, näost punane ja pisarad voolamas, oravat ei kusagil, mina aga lõin silmad ebameeldivalt vaatepildilt põrandale. Häbi on tänase päevani, Peetrit pole pärast elus enam kohanud ega kasvatajaid ka, kuid sarnaseid meetodeid reeglite rikkuja kohtlemisel võib siia maani näha.

Markus, 29-aastane.

Koidu Tani-Jürisoo, projektijuht:

“Lihtsam on näha enda rolli ja vastutust, kui tegu on enda isikliku lapsega. Kõik vanemad ei suuda kahjuks isegi seda. Kuid naabrite, sugulaste, iga eluala töötajatena, lihtsalt täiskasvanud inimesena osaleme me kõikide lootusrikkalt oma teekonda alustanud laste võimaluste loomises ja piiramises, lootuse kasvamises ja kadumises.

Antsla Gümnaasiumist lahkudes märkasin stendil ridu selle kooli laulust, mis puudutavad mind tänaseni:

*“Ja läbi Antsla väikelinna vaikuse
taas kaigub rõõmsaid kilkeid kooliteel;
nii palju saatusi, nii palju lootusi
on nendes avarates ruumides...”*

Juhan Trump